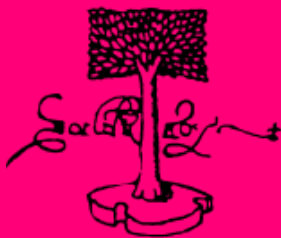

XXXVII. urtea
100 - 2005

FONTES LINGVÆ VASCONVM

STVDIA ET DOCUMENTA

**Bakaikuko euskal hitzak,
esaerak etab.**

Frantzisko Ondarra Erdozia

Bakaikuko euskal hitzak, esaerak etab.

FRANTZISKO ONDARRA*

Bakaikun, Nafarroako Burunda ibarrean -Sakanan- kokatua dagoen herriko euskal gaiak eskaintzen dira hemen. Ez dira izan sistematikoki bilduak, baizik eta tarteka, familiaren etxeko sukaldean batez ere. Jatorrizko bilketa lana zenbait agenda eta bloketan gorderik dugu: 1. *Bakaiku, 1951ko paperak*; 2. *Agenda Banco de Vizcaya, 1967*; 3. *Agenda Banco de Vizcaya, 1969*; 4. *Block de Notas*; 5. *Block Notas Excelsa*; 6. *Agenda Lekaroz, 1964-1965* ikasturtekoa. Guztia argitaratu gabe dago, salbuespen bakarra *Block de Notas* deituan daukaguna dela. Bertako gehiena 1965ean BAP-n eman genuen.

Lana bi zatitan dago partitua, hurrengo paragrafoetan azaltzen den bezala.

Bertan, BAP 1965ean argitaratuen ondotik bildu genituenak ematen ditugu, eta 1969-XII-27a arte jasotakoak dira, data horretan idazmakinez ezartzea eta alfabetoz ipintzea bukatu genuela. Erantsi ditugu 1951ko lehen hiru hilabeteetan hartutako zenbait kontu, eta horietan ageri diren hitz jakingarrionak alfabeto berean paratu ditugu.

Maria Erdozia Baztarrিকা (Bakaiku, 1896-XII-18, Iruñea, 1977-IV-24) eta Maria Kruz (MK) Ondarra Erdozia (Bakaiku, 1927-VIII-26, Iruñea, 1971-IXetik aurrera) –nire ama eta arreba– dira informatzaile nagusiak. Noizean behin izan dugu gure familatik kanpoko laguntzailerik. Frantziska Fernandez Baztarrikari zor dizkiogu hiztegiko *etorri* “etor zien”, *izotz*, *mesede* eta *zagi-zuri*; Teresa Fernandez Baztarrikari *bela* eta *miru*; Mari Paula Ondarrari, Joxe Mari Larratzaren andrea, *gutxîn* ‘gutxi in’; Iturmendiko Antonio Eskisabel Otamendiri, artzaia, *aparneka*, *illarre-sulso* eta *urri-ziza*; Larraun ibarreko Alli herrikoa zen Fr. Feliz Allikoari, anaia kaputxinoa (Manuel Artola Zelaia, Alli, 1878-VIII-14, Iruñea, 1970-II-14), *aurrekoa*. Kaputxinoen Donostiako komentuan kontaktzen zuen hori, 91 bat urte zituela. Frantziska, Teresa eta nire ama lehengusu propioak zi-

* Frantzisko edo Patxi Ondarra bakaikuar euskaltzaina aurtengo uztailaren hogeita hamarrean hil zen, bera bizi zen Iruñeko Errotazar kaleko kaputxinoen komentuan egin zuen eroriaren ondorioz. *Fontes*-en artikulua franko argitaratu ditu; orain kaleratzen dugun hau zendu aurretik helarazi zigun, argitara eman genezan. Aldizkari honek pozik betetzen du haren nahia. Ez du, damurik, lana ikusteko aukerarik izanen. Goian bego.

ren, hiruak Baztarrika, denak gutxi gorabehera adin batekoak. Teresaren senarra Bautista Antso zen, Ana Maria Etxaideren informatzailea.

Hemen, 1969 urteko abenduko azken egunetatik 1975 urtea artekoak daude, eta 1976-IV-26ko hiru esararekin amaitzen da: *Asiék gosién, Bésten minák* eta *Txiki nítzan*. Hauek izan ziren amaren ahotik, 79 urteko zela, jasotako azken gaiak. Gehienak 1970ekoak dira, kontuak berriz 1972aren ingurukoak.

Etxekoen laguntasunaz gainera, beste zenbaitena ere izan genuen. Josefa Erdozia izebari, luzaro Bilbon neskame bizia, zor dizkiogu *balantzokan* eta *itufara*; Masima Erdozia izebari *ilko* “il 1” sarreran; Frantziska Fernandez Baztarrikari *bekela* eta *San Agustin, larraina musti*; eta Lorentza Aiestarani *bekela*. Josefa eta Masima nire amaren ahizpak ziren, eta Lorentza nire amaren anaia eta nire osaba zen Bizente Erdoziaren emaztea. Jose Antonio, Saturdino Erdozia edo Alkatezarraren aitari, zor zaio *aideko*.

Erantsi nahi dugu, nire *amak* gehien bat eta arrebak ere zerbait lagundurik, erantzun izan ahal geniela 1975ean Pedro de Yizarren galderei, eta *arrebaren* bidez –ama hilik– lagundu geniola 1980an Yizarri, berak behin baino gehiagotan aldarrikatu duen bezala. Une egokia izan daiteke hau *Erizkizundi Irukoitza-z* zerbait berri emateko. Bakaikuko inkesta Polikarpo Zarrantz Iraitzotz-koak egin zuen. 1924an izan zen hori, eta informatzailea Meltxora Sansón, 57 urtekoa, izan zen (Ana Maria Etxaide, *Erizkizundi Irukoitza, iker-3* (Mapak), 51). Gure etxearen ondoan bizi zen eta ezagutu nuen. Meltxoraren aita trenbideak Bakaikun zuen geltokiko lehen burua izan zen, kanpotarra.

EUSKAL GIROA BAKAIKUN GURE HAURTZAROAN

1925ean jaio eta herria 1937ko abuztuaren 25ean utzi genuelarik, garai horretakotzat jotzen ditugu hemen idazten ditugunak. Mutikoak euskaldunak ginen. Ama kanpotarra zuelako-edo, izan zitekeen salbuespenen bat. Txiletik 1964an itzuli ginenean, pozez oharitu ginen guk erdalduntzat ematen genuen lagun batek, ama kanpotarra, euskaraz bazekiela. Kalean ikasi zuela, esan zigun. Neskatoez ezin dugu gauza bera esan. Nire adineko batek niri *idiota* deitu, nik amari galdetu *idiota* zer zen, eta “ezertarako balio ez duena” zela erantzun amak.

Eskolan debekaturik, elizan irakasten zenean kristau ikasbidea, euskarazko eta erdarazko taldeak antolatu ziren. Egia esan, erdaraz irakasten zuten andereñoak Iruñean bizi ziren egotez eta familia abertzale oso ezagun batekoak ziren. Elizkizunak euskaraz egiten ziren.

Kalean erdal giro handia zegoen. *Sant'Ágeda, Sant'Ágeda, Sant'Ágeda andría, giltz'áundiyek artúta, zerúrako bidía* dago nire buruan gordea. Beste euskal gauzarik ez kalean, erdarazkoak asko samar. Hona hemen buruan ditugunak. 1. Bakaikuko mutilek, Errepublikako toki askotan gertatzen zen bezala: ¡*Viva el amor libre!* ¡*Viva Rusia!* etab. oihukatzen zuten Gaztelako erdaraz. 2. *Tengo un hambre que no veo, me comería un vagón, maquinista y fogonero y el jefe de la estación*, esaten zen. 3. *Kaxetera puñetera, saca pronto la bandera*. 4. *Vicente, como eres obediente, saca la lengua y aprieta los dientes*. 5. *Antonio Ratonio pasó por aquí, vendiendo ratones a maravedí*. 6. *Domi domi sordo, Fantxiko mokordo, se quita los moccos con un palo gordo*. 7. *Compañero, echa un cigarro, echa las piernas al aire. Si no nos quieren las mozas, ya nos meteremos fraile* (Alberto Azpiroz, Meltxoraren semearena. Kaputxino egin zen eta luzaro Arjentinan lan egin zuen). 8. Elizan kristau ikasbidea euskaraz irakatsi zigun Marina Lopez de Goikoetxeak, nire

lehengusua, honako errezu au, ez dakit non ikasia, erakutsi zigun gure etxeko euskal sukaldean: *Ángel de mi guarda, dulce compañía, no me desampares ni de noche ni de día. En el trance del agonía rezaré un padrenuestro y un avemaría.*

Guduarekin Errepublikan Nafarroan desagertu zenean, giroa okerragotu egin zen. Honelakoak kantarazten zizkiguten: *Impasible el alemán*, guk asmo txarrik gabe *imposible el alemán* kantatzen genuena; *si te dicen que caí*, gure-tako *si te dicen que Caín* zena.

Se prohíbe hablar el “vasco” en esta oficina. BACAICOA 398. *El Jefe Estacion.* V. Escudero irakurri genuen 1951 urtean Bakaikuko trenbideko itxoingelan. Bertan geundenoi esan zigunez, ez zuen hori politikagatik egiten. Gizabidezko gauza omen zen, berak euskaraz ez jakinik, han guztiek erdaraz, eta ez euskaraz, hitz egitea (*Diario de Noticias*, Bakaiku, 1951”, 2004 urteko ekainak 8).

GURE LANA

Hitzak eta beste entzun genituen bezala hartzen saiatu ginen 1951 urtetik hasita. Noizean behin azentua ere hartu izan dugu eta azentu marka ipini. Ez dugu erantsi *h* kontsonantea. Okerrak edo espero denetik kanpo ageri direnak gure arreta ezari zor zaizkie gehienetan. Hor sar daitezke ablatiboko *-tik*, normala *-ti* delarik, etab. Plazaratzen dena ez dugu egia hutsa balitz bezala ematen. Berriki egin dira Bakaikuko euskarari buruz lan mamitsuak, baina hala ere, duela 30 urte inguru eta lehenago ere bilduak jakingarriak direla uste dugu. Gogoan hartu *jain* ‘janen’ amak noizean behin erabilia eta *akura* ‘hura’ arrebak erabiltzen zuena.

Hiatoa oso gutxitan gertatzen da, normalean ez dago. 1. zatian “*estuó*” (*es-tu-ó*) bildu genuen, baina “*urde’ói*” (*ur-de’ói*) etab. 2.ean ere oso gutxitan bildu genuen: *atzeatu* (----), *beák* eta *beak* (--), *beatzén* (---), *bedratziurrena* (-----), *burukoazal* (-----), *etxeko-andre* (-----), *oazala* (----) eta *txéo* (---). Hori gerta ez dadin honelakoak aurkitzen dira: *buruba*, *eskub’au*, *marsuba*, *ogiya* etab., zenbait salbuespen badagoela gure datuetan: *eskuekin* (---), *marsuek* (--). Baina egiaz salbuespenak, ala gure arreta ezaren fruituak? Normalean honako hau dugu: *aurreako* (---), *gue* ‘gure’ (-), *guziek* (--) –gehienetan *guziyek*–, *esaeria* (---), *lenuó* (--), *basoá* ‘basorá’ (--), *taez* (-), *geo* (-) –edo *gio*–, *zeó* (-), *lastu’áu* (--), *arrijua* (---), *intenziyuek* (----), *galde’in* (--), *karga oná* (---), *kuidaduik* (---) etab. 1951koetan lehenbizi *geo*, ez *gio*, hartu genuen, eta *su(b)a* hitzeko *-b*-rekin zalantzak izan genituen.

Laburdurak: Ad. aditza, adb. adberbioa (aditzondo eta adizlagunak), adjetiboa (izenondo eta izenlagunak), aur. aurrizkia, erak. erakuslea, interj. interjekzioa, iz. izena, izord. izenordaina, junt. juntagailua (juntagailu eta lokailuak), part. partizipioa, postp. postposizioa, zenbtz. zenbatzailea.

I. ZATIA

HIZTEGIA

A

agin iz.: *Agin*. Ik. **ortz** eta **matagin**

ago iz.: *Aguá bidién eztó sasík. Ago ta girten: aizkora, kutxilu...* Ik. *Azkue*

aide iz.: Ik. *in* eta *izan*

aiek 1951 *erak.*: *Aiek biek*. Ik. **Axerko** ta **Otxoko**

aino iz.: *Artuek eta gariyek eta, beltz jartzen dienian ainua dekaí*

- aize iz.: *Aizia do guai*
 aizetu ad.: *Gaur eztu aizetu. Ik. Azkue: "Ventilar la casa"*
 aizetu ad.: *Gaur eztu aizetu. Ik. ipertu*
 akordatu ad.: *Ura denakin akordatzen (o azten) da. Ura gauza guziekin adordatzen (o azten) da. Ik. aztu*
 akura izord. 'hura': *Akura ainbatekua bada guria*
 al adb.: *San Pedro garagarrilekuek berotuko al gaitu. Geldituko al da*
 ala adb.: *Lengo fabrikari iten dau sobre lan. Alá're gvaikuén irauten dau*
 aldapa iz.: *Aldapá baikó zelairik ezto*
 alde 1951 iz.: - *Non 'noren' aldiako? - Jesusen aldiako. Ik. Irrinkaxketan*
 aldi iz.: *Aldiyen bein jo txalai, bestaldeá fan be 'Ez dadin joan beste aldera'*
 ale iz.: *Gaztain-ale, gari-bikor, babatxui-bikor*
 alkar etorri ad.: *alkar etorri*
 almiente (Etxarri) iz.: *Ik. buruzai*
 altsai iz.: *Altsaiek: bestendako, askondako lan iten dainak. Badia "auntzaiek", "baizaiek", "txertxaiek". Ik. BAP, han argitaratu zen altsai*
 Áma Bérjinia Abuztukuá
 Andra Maria/Mai Abuztuko (Etxarriarrek)
 antzu adj.: *Antzu: ernaién kontrariuá. Urde ume-aziya antzu dago guaindo*
 antzutu ad.: *Garaiya da antzutzeko urdiá, txerrikumak kendu ber datzau*
 aparneka iz.: *Aparnekia. Ik. illarre-sulso eta urri-ziza, eta sulso BAP-en.*
 Ziza motak dira
 apika adb.: *Apika 'aurki, beharbada' (Jesus nire anaiak aitari entzuna amari esaten)*
 apo iz.: *Txerri arra*
 apotei iz.: *Apuá don etxiá*
 aran iz.: *Etxarri-Aranaz (-z), arana 'basarana' jan da miya latz*
 ardi adj.: *Txerri ardi (urde ardi, txerrikuma ardi). Emiek dienak denak. Ik.*
 ordots
 argisentia iz.: *Eguna argitzen asten dan garaiyén. Ik. ilunabar*
 argitze iz.: *Argitze ondoko belar eske ta. Patatak urakín. Aragia kiskalik*
 (Aitaren hitzak, janarekin ez konforme)
 arkatila iz.: *Kutxan don kaja txiki bat*
 armaska iz.: *Bargagaingo arri aundi-zabalak, iya mendi (Urbasa) puntan*
 arrano iz.: *Aragi ustela jaten dena. Aundi-aundiya da*
 arrasto iz.: *Ura fateko bidia*
 arrastu iz.: *Nork in tu arrastu oiyek? ('tachaduras', erdaraz)*
 arren izord. 'haren': *Guria (gure txerria) arren -eskuizkribuan azpimarraturik -rr- bikoitza- onduen aundiya zan*
 arrontza-leku iz.: *Oiluak arrontziak dekatzain lekua*
 artakozkor 1951 iz.: *Sartu zain 'zioten' artakozkor bat. Ik. Axerko ta Otxoko*
 artamotxak iz.: *Artaburu txikiek, porketan jartzen ez diranak*
 asetu ad.: *Lurra asetu arte urakin*
 asko adb.: *Gazte asko il zan akura*
 askotaldiako 1951: *Askotaldiako. Ik. Irrinkaxketan*
 astozai iz.: *Gatza ta ekartzeko*
 asura iz.: *Asuria da urak, ur asko etortzen danien, ekartzen tuen ondarrak. Baztarretan eta zumartetan eta gelditzen da askotan: lurra, aria eta... Oharra. Ez da basura*

- 'at izord.: Iruroindako patu ber dot best'at*
ata ad.: *Ok erreik de oneskió, áta ín ber tut. Ziorditik atata... Patatak sartu ta ata. Naguek erein eta ekarri*
atai iz. *'atari': Ataia ixtazu. Ik. ata-zulo*
ata-zulo iz.: *Katuek eta oiluek eta atatzeko ataiyek dekan zulua*
ateri adj.: *Ateri do, baya beazuna do. Ik. beazun*
atxilinbokan adb.: *Atxilinbokan ibili 'Tapar ojos con boina y pillar a otros'; erdaraz, 'a la gallina ciega'. Ik. kuriketan ibili, eta Azkuen atxillo*
atxilipurdikan adb.: *Atxilipurdikan ibili 'Manos y pies en el suelo y vuelta de campana'. Ik. Azkuen atxilipurdi*
atzeaur iz.: *Atzeaurrák ín, soruen akaberák trabesien makinatu*
atzekalde iz.: *Urdiek ín tu bi aundi atzekaldez*
auntzai iz.: *Ik. altsai*
auri iz.: *Sarri do auriya!*
aurki adb.: *Jenaro da aurki. Ik. Azkue*
aurrekoa iz.: *Batak besteari diosala etzionean esaten, batak: -"Aurrekoa non dok?", ta besteak: -"Itxuak eamaten dok aurrekoa"*
Auskadi iz. *'Euskadi': Auskadi (Nire aita zenari entzuna)*
auskea/auskera iz.: *Auskeaz ai dia. Auskeriá da gure izkeriá. Ik. "euskiaz"*
Axerko ta Otxoko kontuan. Oharra. *Nire arrebak ere "euskiaz" esan dit 2005eko otsailean, eta beti horrela esan omen du*
auskealdun iz. *'euskaldun': Auskealduna, baina Euskalerria*
Axerko 1951: Axerko, nun ago? *Ik. kontuetan Axerko, nun ago? Oharra. BAP-en ere Axerko eman genuen, eta gure arrebak ere horrela esan digu (2005eko urtarrilean)*
axuki iz.: *Axukiya eman gindan aitai*
azi 1951 ad.: *Azi 'handitu'. Ik. kontuetan Idargiya*
azpi-jan iz.: *Lurrá eta azpitik kendu, ta bota iten da etxia*
aztu ad.: *Kaxeteruek ezteka aztuik. Azten. Ik. akordatu*
azundu ad.: *(Urdia) ezta azundu, ezta gelditu ernai Ik. bueltatu*

B

- ba junt.** *Txerrikumak jaten asik balege!*
bai 1 iz. *'behi': Baiya, bai bat*
bai 2 iz. *'bahe': Baya ta galbaya bat. Modu askotakuek dia: 1. Larru-baya: Garia errotán iotzeko bezela jartzeko, zikinik be jartzeko. 2. Pasa-baya: Garia-ri, indabai, agotza ta indabién kaskala kentzeko. 3. Zaldale-baya: Zaldaliá errotan iotzeko bezela jartzeko*
baiko adj. *'bageko': Ik. aldapa*
baindo junt.: *Sekula baindo garbio do urde ói*
baitan postp.: *Esan dot naure baitan, bai*
baiya junt.: *Eztakit autzi doten, baiya*
baizai iz.: *'behizai'. Ik. altsai.*
barre falso: *'De guasa', gaztelaniaz*
baxaka iz.: *Basurdién umiá ta basurdiekín azúndu dan urdién umiék*
baya junt.: *Peskaua badekagu biarko, bai; baya... eztakit*
be 1 junt.: *Erremolatxa pila ez ikutu, bota be, juxtu-juxtua do-ta. Jan tazuluixto, katuak jan be 'katuak jan ez ditzan'. Zuk kaso ín patatai, irakiten asten*

dienien gainez in be. Aldiyen bein jo txalai, bestaldeá fan be. Zuiyen erditik fateko, zuitik bera bota be

be 2 postp.: *Txerrikumak janik de: jan dei. Urdia do jan be, urdia do jateko: urdiak eztau jan. Bai, yon be yongo da! Afáldu be zon*

bea 1 adj. 'bera': *Etxetik ataezkio, ankan loya bea're ekartzen da*

bea 2 1951 junt.: *Bea 'baina' munak atatzia geolgio zala. Ik. Axerko ta Otxoko*

beatz iz.: *Denbora beatza, elur beatza. Ik. gogor*

beaztu ad.: *Beaztu, elurra urtu*

beazun iz.: *Denbora beatza don garaien, elurra urtzen da, ta beazuna do: urtzen ai dan elurra. Ateri do, baya beazuna do. Ik. gesal*

bein adb.: *Ik. aldi*

bela iz.: *Egazti aundi-aundiya 'buitre', gaztelaniaz*

ber iz. 'behar': *(Txerriek) emanik dekai, eman berra. Iruroindako patu ber dot best'at. Ok erreik de oneskió, áta in ber tut. Beti eman berrién da beti aztu. Obe berrez yan da an il. Asi nintzan lana in berrien. Ura (autobus) batien faten ezpada, bestien fan in ber da. Asi zan Axerko jan berrien 1951. Ik. Axerko ta Otxoko*

berdoztu ad.: *Edozein gauza, irikiten asi ta bela, yosi be deila, iten badia oztu, iten dia berdoztu, ezta yosten. Azelgia, azia ta, ur otzien jartzen badia, ezta yosten, berdoztu iten dia*

beroki iz.: *Etxe oni berokiya falta zaiyo*

beste izord.: *Bestenetan: besten larretan eta. Bata bestiengandi bizi(tzen) ga denok, guregandi bizi da ori*

bestenekuen adb.: *Bestenekuen 'bestela'*

bi: *Biyek, biek. Ik. zenbakiak sarrera*

bide 1951 iz.: *Bidien zozila. Ik. Axerko ta Otxoko*

bidiako iz.: *Bidiáko 'bideko, biderako'*

biejun 'bejon': *Biéjun déizula, biéjun déikela, biéjun déinela 'zorionak zuri, hiri'. Oharra. 1965-1969 artean hartua. Ik. bejon hurrengo zerrendan*

biko: *Bikuék, bi madi, 2,50 zentimo. Ik. madi*

bikor iz.: *Gari-bikor, babatxui-bikor. Ik. gaztain-ale*

bisuts iz.: *Elur-bisuts, elur sekua, aizeak dekana bueltakan*

bixi-bixi: 'bizi-bizi'. Halako bixi-bixi ibiltzen da, sua bixi-bixi dago, etab.

bizar-labana iz.: *bizarrá kentzekó kutxiluá da bizar-labaná*

bolakan adb.: *Txoria furrakán diyuá, bolakán diyuá*

borobil adj.: *Ik. ttopor*

bota ad.: - *Bota dazu gatza oni? - Bai, bota dat*

bueltatu ad.: *(Urdia) bueltatu in da: ernai gelditu eztana, ta berriz irausi jarri da. Ik. azundu*

buru iz.: *Gutxi jaten zen bere burutik 'berak nahi-ta'*

buruzai iz.: *Erriko mandatuek eta in, festetakuen ardua partitu plazan jende guziei, jornalik be. Bi gazte ezkonberriyek izaten zien. Almienteik etzon Baikaikun, Etxarrin bai. Alkatiek esaten zauena, iten zain*

D

deseroso adj.: *Emendik Loyolará fateko deserosó do*

diru iz.: *Diru osua. Ik. oso*

Domi Santu Eguna: *Domi Santu Eguna. Domi Santuak dia. Domi Santutan*

E

'e part.: *Nik eztát bota ezer'é 'ere'.* Ik. **ezerl'e**

eausi iz.: *Éausi (---) batzuk ata-tú!* 'Garrasiz ibili da'

edarra iz.: *Edarra bat buruen artu eta iturrira ur eske*

edozein: Ik. **yozein**

eduki/euki ad.: *Esanik dekau. Oharra. Dekau* eta horren antzeko adizkien partizipioa ez dugu aurkitu gure datuetan Bakaikun. Horren ordez *ibili* aurkitu dugu: "Bai, *ibili* zen 'zuen' kotxe bat", "Goséik eztáu *ibilko*"

egun 1 iz.: *Astiek zazpi egun dekatza*

egun 2 iz.: *Gau ta egun*

egun 3 iz.: *Egun 'ehun'*

egun 4 iz.: *Euntzaliek iten den telia*

eize iz.: *Éizia fango da katua*

eleizkizun iz.: *Eleizkizuná dekaú bi urtién: érresponsó ta olatiá len, ofrendiá guai.* Ik. **elizkizun** 2. zerrenda edo hiztegian

elur iz.: *Elur musti: elurra iten ai danién. Elur beatz. Elur gesal.* Ik. **beatz** eta **gogor, beazun, gesal** eta **musti**

emakume iz.: *Emakume ta gizaki.* Ik. **gizaki**

eman ad.: *Eman berra.* Ik. **ber.** *Txalai ematen dau esenia. Jan eman.* Ik. **jan**

emen adb.: *Askôn astuá otsuék jan emen zen*

entenga iz.: *Puntapaxa aundiye*

erel'e part.: *Askotan esan dot eta berriz ere esanko dot, denok askotan itz bat esaten degunien, ez baginduke esanko, askoz obe litzakela. Zerbait ikus don? Ez-tot ikusi ezer'e.* Ik. **iyor**

erein ad.: *Nagiek erein eta ekarri. Patatak sartu ta ata*

ergi iz.: *Ergi ta zekorra.* Ik. **txal**

erlebelar iz.: *Larreko belár txarrá, beste belarra galtzen (galdu iten) dau*

ernai adj.: *Urde ori ernai do*

errapatu ad.: *Errapatu naiz 'ohartu naiz'*

errape iz.: *Errape aundiya deka bai orrek.* Ik. **erro**

errau iz.: *Errau aundi, 100 pertika 1000 metro. Errau txiki, 72 pertika 900 metro.* Ik. **pertika**

erre ad.: *Arrontzia nai dezu erreta o tortillan?*

errei iz.: *Erreiyetako mina deka, zekan atzo. Gaur ezteka, ezekan atzo*

erreinu 1951 iz.: *Idargien erreinu(b)a 'errainua'.* Ik. **Axerko ta Otxoko**

errezatu ad.: *Errezatu aitandako*

erro iz.: *Erro aundiya deka bai orrek. Berdin dia erro ta errape*

erro-mutur iz.: *Urde orrek 14 erro-mutur dekatza*

erro-sagar iz.: *Erro-sagar aundiya deka urde orrek (ez erro aundiya).* Ik. **es-tutu**

ertitz iz.: *Bietza materiaz beteik jartzen da 'panadizo', erdaraz.*

eske postp.: *Argitze orduko belar eske ta. Oharra.* Ez dira sinonimoak *eske* eta *bila*. Joaten zara *asolbiziua, belar, mugarrak, ur eske*, non lortu ditzakezun edo non dituzun badakizulako; baina joaten zara *ziza bila*, badakizulako non

izan ohi diren eta non izan daitezkeen. Larre edo belardira joan zaitezke *belar eske*, baina *ziza bila*

eskribau iz.: Erdaraz, 'escribano'

esku-oyal iz.: *Sekatu eskubek eta musuba esku-oyalakin*

eskupe: *Gurelque ataien eskupe do: epela, aizeik ez, otzik ez. Oharra. Ik. MK arrebak 2005eko otsailean emandako adibideak: Fan ber ga pareta baztar batia, an eskupe yonko da. Aizieik yotzen ezten lekuben do eskupe*

esne iz.: *Bakaiku, ez esne ta ez kaiku*

estali ad.: *Burundesa estal da*

estalpe iz.: *Estalpe. Ik. teilape*, sinonimoak dira

estutu ad.: *Txerriari iten zaiyo errua estutu. Ik. erro eta errape*

etorri iz.: *Etor zien*

etxarte iz.: *Etxarte* 'etxe arteko tartea'

euskia 1951 iz.: *Euskiaz ezakielako. Ik. Axerko ta Otxoko*

ezkatz iz.: Ik. **iyortzi**

ezkonberri iz.: *Ezkonberriyek. Ik. buruzai*

eztai iz.: *Txorien eztaia: Egurrak txispak botatzen denien. Ik. txori*

ezur 1951 iz.: *Ezurak ausi zain. Ik. Axerko ta Otxoko*

F

fan ad.: *Arbolak aundiyo dozi, aunditzen ai dia. Ura (autobus) batien faten ezpada bestien fan in ber da. Fan zien, zozila, ziyuenak. Ik. Axerko ta Otxoko 1951*, azkeneko hiru formak hor baitaude

furrakan adb.: *Txoria furrakán diyuá, bolakán diyuá. Txoriek furrakán ibiltzen diá. Ikus dot txori bat furrakán. Ikus nen txori bat furrakán. Ik. bolakan eta ibaikan*

furratu ad.: *Txori bat furratu da*

G

gain posp.: *Jakinan gainien patzeko esan. Ik. jakin*

gaineko adj.: *Gaineko eguna: funtziyo 'hileta' egunetik urrengo jaiya (domeka)*

gainez in ad.: *Tapatzen badiá, gainez iten dai (pertzak)*

gaizkitu ad.: *Ori gaizkituko balitzake, akabo*

gaizto adj.: *Gaiztuo. Ik. sagarmin*

galbaya iz.: *Baya ta galbaya bat*

galtza iz.: *Zure galtzok sekatuik de. Galtza beltzak*

ganbelatu ad.: *Olák ganbelátu diá, makurtu*

garagarril iz.: *Garagarrilien eguna bero, goizién intza donien/danien*

garbitasun iz.: *Garbitasun(ak) 'agiriak' (erdaraz, 'documento(s)' eta Baikaikun, 'limpieza(s)')*

gari iz.: *Gari kolore*

gaztanbera 1951 iz.: *Otxoko gaztanberaz ase zan. Ik. Axerko ta Otxoko*

gelditu ad.: *(Urdia) ezta gelditu ernai. Ik. bueltatu*

geol/gio 1951 'gero' adb.: *Ta geol/gio. Ik. Axerko ta Otxoko*

gesal iz.: *Elur gesalak de orduén (beazuna donien): elur puskak*

girten iz.: *Ago ta girten: aizkora, kutxilu...*

gizaki iz.: *Gizaki asko zon elizan. Nola gizakiya zeran, patata geiyo patu.*
Ik. emakume
gizendu ad.: *Zail gizentzekuek, erraz gizentzekuek*
gizenkor adj.: *Gizenkor: guai txerriek erraz gizentzekuek diá*
gogor adj.: *Elur gogor: "beatza" da kontrariua. Ik. elur musti, beazun eta gesal*
gose iz.: *Ez dekai esene-goseik txerrikumok*
gurdi iz.: *Zortzi gurdi gaztaina*
gure/gue adj.: *Gure/gue ataien eskupe do. Ik. eskupe*
gutxi adj.: *Gue denboran etzon olako gauzaik ta gutxiokoik er'ez. Dan gutxiena dala're zikina, zegatu iten da tubua*

I

ibai 1951 iz.: *Fan zien ibaira. Ik. kontuetan Axerko ta Otxoko*
ibaikan adb.: *Arrayek ibaikan ibiltzen diá. Ik. txoriyek furrakan eta cfr. BAP ibaika*
ibili ad.: *Bai, ibili 'eduki, izan' zen 'zuen' kotxe bat. Góseik eztáu ibilko. Ibiliyez ikasten da*
idar beltz: *Idar beltza: erein be etortzen da garitan da; zikina da. Ik. idar zuri*
idar zuri: *Idar zuriya: ereinda etortzen da; jendiék jaten du au. Oharra. Ez dau, baizik du artu genuen; baina arreta ezaz izan daiteke*
ikatu ad.: *Nik ikatu 'benzitu' dat bestiai*
ilada iz.: *Ilada 'hilerá', erdaraz: Cf. Azkue*
ilarre-sulso iz.: *Ilarre-sulso: Udatzenién/Udazkenién jaiyotzen diá, zuri xamarrak. Oharra. Ilarre ala ilarra? Ik. illarre-sulso*
ilberri 1951 iz.: *Ilberriko ostia/elia ilondo. Ik. kontuetan Idargiya*
illarre-sulso iz.: *Illarre-sulso: ziza klase bat da. Ik. aparneka*
ilondo 1951 iz.: *Ilondoko ostia/elia ilberri. Ik. kontuetan Idargiya*
ilunabar iz.: *Ilunabarra: eguna iluntzen asten danién. Iluntzen dan garaiya*
ilundu ad.: *Ilundu: ilunabarrien*
iluntze iz.: *Iluntze orduko etorr'adi*
in ad.: *Ayekin aide iten dia*
indaba 'babarrun' iz.: *Naiko gatza bota dazu indabairi?*
iper-laino iz.: *Iper-lainua*
ipertu ad.: *Gaur eztu ipertu. Ik. aizetu*
irausi ad.: *Urdia irausi do, fan ber dau apuengana, apuekin ibiltzeko*
iri ad.: - *Iri 'ideki' zan atayoi. - Iri dot. - Zabal zan atayoi. - Zabaldú dot. Estal dot. - Iri zazu. - Iri dot. - Zabal zazu. - Zabaldú dot. Estal zazu! Estal dot*
irikin ad.: *Gutxi irikin dei indabaxal ok*
irrinkaxketan 1951. Ik. *BAP* eta kontuetan **Irrinkaxketan**: *Mutiko bat gurdiaren ardatzaren (andaitza, Bakaikun) puntan jartzen da eta beste batek edo batzuek, gurdiari atzetik eragiten diola/diotela, gora eta behara ibiltzen du/dute*
iru adj.: *Irurak, iruak, iruroindako. Ik. zenbakiak sarrera*
isipula iz.: *Isipula 'erisipela', erdaraz*
itsasi ad.: *Gripe garbi pasatu be zekan batekin lo in zela, eta etzakiola itsasi*
iturmendiar iz.: *Iturmendiarra. Ik. urdintarra*

iyor *adj.*: *Intxorra eztau iyork mozten. Ikus dezu iyor'e? Ik. ezer'e*
iyortzi *ad.*: *Iyortzi zapatak ezkatzien zikina kentzeko. Iyortzi eskuek/pate-rak oyal batekin, sekatzeko*
izan *ad.*: *Berak esan izan dau 'Ha solido decir'. Ayekin aide dia. Ik. in*
izen baiko *adj.*: *Etxien yoten dia izen baiko lan asko*
izotz *iz.*: *Izotz beltza: Azak eta beltz jartzen dia*

J

jakin *ad.*: *Jakinan gainien patzeko esan. Ik. gainien. Merkiore badaki yoten peskadillak*
jan *ad.*: *Orrék eztáu ogík jatén: Dagola (traste 'janzki' zar batek...). Maria Kruzek jain dau. Ik. yan 2 'edan'*
jan eman *ad.*: *Ganaduei okuluen jan eman. Ik. janazi*
janazi *ad.*: *Baiek larrien janazi*
jarain *ad.*: *Urai jarain*
jarein 1951 *ad.*: *Jarein zain kozkorrai. Ik. Axerko ta Otxoko*
jasaille *iz.*: *Jasaile 'andero', erdaraz*
jeitxi *ad.*: *Baiyak jeitxi 'jetzi'*
jeski txiki *iz.*: *Jeski txikitan ibili: gauza pisubak yateko*

K

kabitu 1951 *ad.*: *Ezin kabitu ur guzia. Ik. Axerko ta Otxoko*
kadena *iz.*: *Kadenia 'parias' bota dau*
kaiku *iz.*: *Bakaiku, ez esne ta ez kaiku*
kaka *iz.*: *Kaka zarrak ez nastu, usai txarra botatzen dai-ta*
kantatu 1951 *ad.*: *Kantatzen zan 'zion'. Ik. Axerko ta Otxoko*
kazula *ad.*: *Erdaraz, 'cazuela'*
kendu *ad.*: *Urai kentzea etorriko da. Baiyai kendu larre ortatik. Oso esene gutxi zekan eta ezin ken zakion geiyo*
kendu *ad.*: *Radiua kendu*
kilo *iz.*: *Bi kiloko urra, intxorra*
koilara *iz.*: *Koilara 'koilara'*
koloma *iz.*: *Zurakin da inik don paretiá, paretién erdién o léku askotán zurák nastutá dekatzaná*
kolore *iz.*: *Gari koloriá deka*
komulgatu *ad.*: *Komulgatu naiz*
kopeta 1951 *iz.*: *Kopetia gaztanberiekin untatu zen 'zuen'. Ik. Axerko ta Otxoko*
kozkor 1951 *iz.*: *Jarein zain kozkorrai 'artakozkorrai'. Ik. Axerko ta Otxoko*
kuku gelditu *ad.*: *'Quedarse un árbol cortado apoyado en otro, evitando así la caída'*
kukubiko *adb.*: *Kukubiko jarri 'agacharse en cuclillas'*
kuriketan *adb.*: *Kuriketan ibili. 'Juego de niños: uno se pone de espaldas, mientras los demás se esconden. Tiene que pillar a otro, que hace sus veces'*
kurrilu *iz.*: *Kurrilu asko pasatu dia*
kuzkurtu *ad.*: *Kuzkurtu 'uzkurtu, makurtu'*

L

- laiyotila** iz.: *Laiyotila* ‘leihatila’
lanbide iz.: *Lanbide asko do etxe batien*
larraina 1951 iz.: *Larraina bat. Larrainá. Ik. Axerko ta Otxoko*
lasatu ad.: *Zapatak denborarekin iten dia lasatu*
laso adj.: *Urde laso ‘flojo’ bat. Urdia da lasuó. Bestiék dia estuó, ezta aunditzen*
lau adj.: *Laurak, lauak. Ik. zenbakiak* sarrera
lauko iz.: *Laukuék, lau madi: 5 zentimo. Ik. madi*
lege iz.: *Afai-bendu lege bat in zein: al dan bezelakua, izena bakarrik dekanana*
leitu ad.: *Leituta dakit ori*
len adb.: *Ori jan zuk, oztu baindo lenuó*
len-baindo-len adb.: ‘Lehenbaitlehen’
leneko adj.: *Leneko kostunbria da. Ik. lengoko, lenoko*
lengo adj.: *Lengo legia. Ik. lengo eta lenoko, hurrengo hitza*
lenoko adj.: *Lenoko legia, zopak eskubekin ausita, kutxiluekin ebagi berrien ogiya*
liyo iz.: *Liyua. Ik. txarrantxa*
lodi adj.: *Ik. ttopor*
lotoki iz.: *Lotoki ‘loki’*
lotsaiya in ad.: *Lotsaiya itia fan nintzan*
lo-zurrunga iz.: *Lo-zurrunga bat: jendiék, lo donién, lo iten den garayen iten den otsa*
lurmen iz.: *Lurmen. Elurra urtzen danean, elur artean ageri diren lur pus-kak dira lurmenak*
lurmenu ad.: *Lurmentzen ai da*
lurpeko iz.: *Lurpeko ‘satorra’: Hitz hau ez da erabiltzen*

M

- madi** iz.: *Madiyá. Amar madi, amabi madi, amasei madi, emezortzi madi. 20 madi: sueldo bat; 22 madi, sueldo ta bi madi (: bikua); 24 madi, 3 zortziko; 26 madi, 3 zortziko ta bikua. Ik. biko, lau, zortziko*
makilintzaile iz.: *Sekulako makilintzailia zan aita*
makina iz.: *Makina bat denbora yon da Iruñan akura*
makinatu ad.: *Ik. atzeaur*
makitu ad.: *Maki jarri da, makitu in da. Txerrikumia makitu in zan*
makur iz.: *Makurriá asi ezkió ‘a las malas’. Ik. onez onién*
mantelin iz.: *Buruen jazten dana, eliza fateko*
matagin iz.: *Mataginak lau dia. Ik. agin eta ortz*
materia iz.: *Ik. ertitz*
mato iz.: *Mato asko. Matuekin iten da gaztaiya*
mesede iz.: *Alkarri mesede iteko ge*
meza iz.: *Meza. Ik. nagosi eta txiki*
min artu ad.: *Min artu ‘zauritu’*
miru iz.: *Gora ta bera ibiltzen dana*
moztu ad.: *Intxorra eztau iyork mozten. Ik. BAP, 321 sarrera*

mun 1951 *iz.*: *Esan zan Axerkoi munak* ‘muinak’ *ata zatzaila* ‘zizkiotela’.
Ik. Axerko ta Otxoko
mundu 1951 *iz.*: *Gu ta mundu guzia salbatzeko*. **Ik. kontuetan Axerko,**
nun ago?
musti *adj.*: *Elur musti*. **Ik. elur**

N

nagosi *adj.*: *Meza nagosiyá da*. *Meza nagosiá niyuá*. **Ik. meza**
naure/nere *adj.*: *Esan dot naure baitan, bai*. *Nere aman ama*
 nolapait junt.: *Nolapait ez gindubén eréin, eztáu bildú*

O

o junt. **Ik. erre:** *erreta o tortillan?*
obe 1 *adb.*: *Obe*. **Ik. ber**
obe 2 *adj.*: *Obe da ero, baindo bero* ‘Ande yo caliente y ríase la gente’, *erdaraz*
oi 1 *adj.*: *Sekula baindo garbio do urde’oi*
oi 2 *ad.*: *Oi’zu ogiya!* (nik emana). *Eskerrik asko, eztot nai*. **Oharra.** Erka-
 tu honako honekin: *Artazu ogiya!, or dekasu arremayuen*
oilarrarena *iz.*: *Arrontza orrek oilarrarena deka*
ok *adj.*: *Ok erreik de oneskió, áta ín ber tut*
okulu *iz.*: *fixtukan ibiltzen zan okuluen*
olamai *iz.*: *Olamai*. **Ik. ore eta oratu**
ondu *iz.*: 1. *Arramatik bera ta zainetik gorakua*. 2. *Arbola bota ta zainetik*
gorakua
oneskio *adb.*: *Ok erreik de oneskió*
onez onien *adb.*: *Onez onién* ‘a las buenas’. **Ik. makur** sarreran *makurriá*
onezko *adj.*: *Ez da onezkua katu oi*
ongarri 1951 *iz.*: *Ongarria*. **Ik. kontuetan Idargiya**
ongi *adb.*: *Ongi jantzik zon*
ongitu *ad.*: ‘Sendatu’. **Oharra.** Baina *sendatu* ezta esaten
oraitz *iz.*: *Oraitz* ‘calostro’ *lodiya*
oratu *ad.*: *Irina ta ura ta mentzagiya nastu ta oratu ogiya*
ordaiz-egunak *iz.*: *Ordezkuéz emandako egunak*
ordezko *iz.*: *Aldeko etxetik ordezkuez ekarri ogiya*: ‘a ordeá’ Nafarroan gaz-
 telaniaz
ordots *iz.*: *Txerrikuma ordotsa (apua’re ordotsa da); baita’re osatua, kapa-*
tua. *Arrak dienak denak*. **Ik. ardi**
ore *iz.*: *Ogiya iteko*
ori *adj.*: *Ori jan zuk, oztu baindo lenuó*
orregaiti junt.: *Orregaiti Axerkoi paliza bat eman zain 1951*. **Ik. Axer-**
ko ta Otxoko
ortz *iz.*: *Ortzak 8 dia, mataginak lau dia, aginak 20 dia*. **Ik. agin eta ma-**
tagin
osatu *ad.*: **Ik. ordots**
oso *adj.*: *Diru osua, 500 pezta*. **Oharra.** Erdaraz, “número redondo”: **Ik. piko**
ostiko *iz.*: *Ostiko*
ots *iz.*: *Ots’ona! Ura otsa! Ots’ona in zena!*
ots-ein *ad.*: *Ots-ein dat etortzeko. Zortzitan ots-ein*

otso-luma iz.: *Otso-luma, txorikumen lenbiziko luma o ilia*
Otxoko 1951: *Axerko ta Otxoko fan zien*. Ik. kontuetan **Axerko ta Otxoko**

P

pagatx iz.: *Pagatx, belar bat* ‘clase de trébol de flor roja y de hoja más grande’

paliza 1951 iz.: *Paliza bat eman zain*. Ik. **Axerko ta Otxoko**

pasatu ad.: *Trena pasatu zakiten (neri), bi tren pasatu zakitzaten (neri)*.
Zuri trena pasatu zakizun

pater iz.: *Pater* ‘plater’

pe postp. ‘be, bage’: *Larru-baya da garia zikinik pe jartzeko*

pertika iz.: *10 o 12 metro*. Ik. **errau aundi eta errau txiki**

pezkin iz.: *Pezkina, pertzak eta zartagiek eta konpontzen zituben, gaztelaniaz* ‘calderero’

pikatu ad.: *Segia pikatu, segarriekin zorroztu*

piko iz.: *Piko: diru osua bialtzegaiti, pikua ez bialtzegaiti*

poto iz.: *Potudá* ‘pote’, erdaraz

pregu iz.: *Preguek asi dia*

premiyatu ad.: *Ataiya premyatuik do: ezin zabaldu, ezin itxi*

presaka adb.: *Ain presaka jaten dau, belaxe jaten dau dena*

puntxon iz.: *Puntxon, zatak zulatzeke*

S

sagarmin iz.: *Beti gerra ematen etxien, sagarmina baindo gaiztuo*

salbatu 1951 ad.: *Salbatzeke*. Ik. kontuetan **Axerko, nun ago?**

saltzale iz.: *Saltzalia, saltzen dena* ‘duena’. Ik. **yostuna**

sarjo adj.: *Tela sarjo bat, zulo aundiyak dekatzana, pulpa yateko ta*

sarri adj.: *Sarri do auriya! Auri asko ai da*

sartu ad.: *Patatak sartu ta ata. Naguek erein eta ekarri*

sei adj.: *Seirak, seiyek*. Ik. **zenbakiak sarrera**

sekatu ad.: Ik. **galtza**, eta kontuetan **Idargiya** 1951

sekula adb.: *Sekula baindo garbio do urde ói*

senide iz.: *Txerri ok senide dia (ardi izan da ere)*

sinistatu ad.: *Sinistatuik no egia esan dezula*

sobre adb.: *Lengo fabrikan iten dau sobre lana. Ala're guaiquén irauten dau*

su 1951 iz.: *Su(b)a iteko*. Ik. kontuetan **Axerko, nun ago?**

sueldo iz.: *Sueldo, 20 madi. Oharra. Errial bat?*

sugur iz.: *Sugur* ‘sudur’

T

tarrakan adb.: *Tarrakan (arrastakan) pasatu zakiten txalax ankia*

teilape iz.: *Teilape*. Ik. **estalpe**

tintilikan adb.: Ik. **txintxilikan**

tirizia iz.: *Tirizia* ‘ictericia’, erdaraz

tranpa iz.: *Kanpoko ataiyek dekan laiyo txiki oi esaten zaiyo tranpiá*

trebe adj.: - “*Trebe dana, mugara!*”, *bakaikukuek iturmendikuei*

ttopor adj.: *Ttoporra, txiki, borobil ta lodi dana: jende, animali, planta, gauzak*. Ik. **Txopordi toponimoa**.

- tubo** *iz.*: Ik. **zikin**
txal *iz.*: *Ergi ta zekorra*
txapitola *iz.*: *Txapitola bat, teilatuta gainien dot laiyua*
txarrantxa *iz.*: *Liyua konpontzeko, ilia orrazten dan bezela, liyua ere orraztu txarrantxiek*
txastaina *iz.*: *Txastaina, tarratilu txiki moduko bat*
txerri *iz.*: *aundi-txiki, ar-eme*. Ik. **urde**
txerrikai *iz.*: *Txerrikai, zikinkai aundia*
txerrikuma *iz.*: *Txerrikumak*. Ik. **be**
txerrikumaldi *iz.*: *Bi txerrikumaldi in tu 'camadas'*
txertxai *iz.*: *BAP-en, bai*. Ik. **altsai**
txiki *adj.*: *Meza txikiá*. Ik. **nagosi**
txilkor *adj.*: *Elur txilkorra: elur borobil txiki batzuek, denbora gogorrakin ezin amukela in*
txindila *iz.*: *Txindila 'dilista'*
txingurri-pila *iz.*: *Txingurri-pila 'hormiguero'*
txingurritu *ad.*: *Besuek txingurritu iten dia karretiluaren dardarakin*
txintxilikan *adb.*: *Gerrikoa gerrien bildu ta punta txintxilikan*
txoltxa *iz.*: *Intxor berdiek iten dai txoltxiek, biatzak zikindu*
txorien eztaia *iz.*: *Txorien eztaia*. Ik. **eztai**
txostamarka *iz.*: Ik. kontuetan **Axerko, nun ago? Oharra**. Nire arrebak eta anaia batek diotenez, horrela da, eta ez guk *BAP-en eman genuen txotxamarka*. Ik. kontuetan **Axerko, nun ago?**

U

- ume egin** *ad.*: *Ume egin 'parir'*. Ik. **in**
umealdi *iz.*: *Lenbiziko umealdien in zituben amairu*
ume-azi *iz.*: *Urde ume-aziya antzu do guaindo*
umedun *iz.*: *Urde umeduna, txerrikuma duna. Urde umeduna il in da*
undatu *ad.*: *Undatu zan etxe bat atzo*
untagarri *adj.*: *Txerrien eta janariari botatzen zaizkio untagarri erremolatxa puskak, nago eta abar, gustagarri izan dadin: Arrebak 2005eko otsailan emandako azalpena*
untatu 1951 *ad.*: *Untatu zen 'zuen'*. Ik. **kopeta**
urdai 1951 *iz.*: *Ilberriko urdaia...* Ik. kontuetan **Idargiya**
urde *iz.*: *Aundiyek bakarrik: ar-eme. Urde ori ernai do*. Ik. **ernai** eta **txerri**
urde/txerri *iz.*: *-Lau urde dekatzau. -Eta ura (?)? -Ura (?) ezta urdiá, ura (?) txerri gaztiá da*
urdintar *iz.*: *Urdintarra, urdinakua. Urdintarra jentila, arrua r'erdiko bonbila*
urri-ziza *iz.*: *Urri-ziza: Ziza mota bat da*
uste 1 *ad.*: *Ez izan da bai uste: Arrua 'presumido' danaz esaten dana. -Nún do pozalá? -Aiták us'ót dekalá. Ustez eztot ikutu: enaiz errapatu*
uste 2 *iz.*: *Ustiek alderdi ustela dau*

Y

- yan 1** *ad.*: *Obe berrez yan 'eraman' da an il*. Ik. **sarjo: yateko**
yan 2 *ad.*: *Maria Kruzek yain 'edanen' dau*. Ik. **jan**. *Fan zien ibaira ura yatia. Yan ber zain 'zuten' ibaiko ur guzia. 1951*. Ik. **Axerko ta Otxoko**

yon *ad.*: Merkiore badaki yoten (peskadillak). Etxien yoten dia izen baiko lanbide asko. - Bajon? - Bai, yon be yongo da ('yongo' hartu genuen, baina...)
yosi *ad.*: Yosi 'egosi' be
yostun *iz.*: Yostuna, yosten dena 'erosten duena'. Ik. saltzale
yozein *izord.*: Yozein aldetara fateko

Z

zaborrei *iz.*: Zaborreiyak indar aundiya deka. Zaborrei asko do sóru ontán
zagi-zuri *iz.*: Egazti aundi bat, txita-jantzaille 'gavilán'
zail *adj.*: Zail gizentzekuek dia. Erraz gizentzekuek dia
zalke beltz *iz.*: Zalke beltza: berez o erein be sortzen dana; zikina da. Ik. idar beltz eta idar zuri
zalke zuri *iz.*: Ereinda etortzen da; au ezta zikina. Biyek animaliyendako dia (zuri eta beltza)
zandale *iz.*: Zandalia pentsua da. Oharra. BAP 1965ean okerrez "zakdale" dago
zapar *iz.*: Zapar, arbol mia: urritza, pago gaztia; sasi eztiñak, zaparrak dia
zapardi *iz.*: Zapardi, arbol meak (sic) sarri den lekua (sic). Ik. BAP sasi-di: larrak etab.
zapi *iz.*: Mintegiyan jaiyotzen den sagar-planta da zapiya. Giólgeó txertatu iten da
zartan *iz.*: Gaztainak erretzeko zartana
ze 1951 'zer': Ze zan geolgio. Ik. kontuetan Axerko ta Otxoko. Arrontzia zetako? Ik. kontuetan Axerko, nun ago?
ze junt.: Ainbestendako iten dei errosariua, (ze) ezta sekula asten (Loiolako Irratian)
zegatu *ad.*: Zegatu. Ik. zikin
zekor *iz.*: Ergi ta zekorra
zenbakiak. Zenbait zenbakiren deklinabidea: "Biyek, irurak, laurak, sei-rak etor dia; ordu biak, iruak, lauak, seiyek jo deñ
zerratu *iz.*: Zerratua, esiya dekan soro o larria
zeta *iz.*: BAP-en argitaratua
zikin *iz.*: Dan gutxienea dala're zikina, zegatu iten da tubua
zor *iz.*: Guzien zorra eta ez jakin noiz da nola (il-bearra)
zortziko *iz.*: Zortzikuék, zortzi madi, 10 zentimo. Ik. madi
zur *iz.*: Ik. koloma
zuritu 1951 *ad.*: Zuritu. Ik. kontuetan Idargiya

TOPONIMIA

Bakaikun/Sakanan erabiltzen diren zenbait leku/etxe-izen
 (1969-XII-27an bukatu idazmakina ipintzen)

Aitzalko, ametz basoa Etxarrikoan
 Amarriturrita, Aitzalkon
 Arremendienak. Ik. Lartzeko etxia

Bimunota. Kanposantu aldean dago. Iruñea-Gasteiz errepidea egin zuteanean, hemen lubakia egin zuten, eta ezker-eskuin muno bana sortu zen. Kanposantuari ere *Bimunota* esan ohi zaio

Eliz(a)ko(gi)bela: *Elizkobelien* ‘Elizaren atzeko paretaren kontra’ pilotan ibiltzen ziren mutikoek

Estellerriyen do Lezaun

Ezeltzeta/Ezezta, Ugarte/Irañetakoen arabera. Aralarko Artxueta gailurra-
ren atzetik, San Migelko kapilau zen On Inozentziori entzuna

Gaintzan etxia

Ilarrazabal, Etxarriko futbol zelaian

Lartzeko etxia. *Lartzeko etxien jaiyo zien Arremendién* Mai Joxpa, Anxelmo, Paskoala, Domingo, Maria: *Arremendienák.* *Ama zan Arremendia*

Zumurdineta, Etxarrin, *UFESA* zegoen lekuan

Bakaiku eta Iturmendiko (It) izenkutiak eta beste

Alkatezarra, Danbolinterua, Ezpeinausi (It), Felizpintxo (It), Galtzakua (Galtzadakua), Grabeltxo(nak), Kalesenak, Kunkilu, Lukistuenen Etxia (Luis Kristobalen), Maiezkua (Maiorazgua), Manuelaundi (It), Martinzatta (It), Miliko (Migeliko), Pedrola (errementaia zan), Tentelo, Txanbuen etxia, Txanponenak, Txibera, Untzama, Untzamazarra, Urritxanak, Zataundi

GRAMATIKA

Deklinabidea

Partitiboa. *Punta txintxilikan.*

Datiboa. *Txalai ematen dau esenia. Naiko gatza bota dazu indabairi?*

Ablatiboa. *Bata bestiengadi bizi(tzen) ga denok. Guregandi bizi da ori.*

Genitiboa. *Nere aman aitajunan aitak esaniya.*

Motibatiboa. *Orrengaiti Axerkoi paliza bat eman zain.*

Destinatiboa. *Aitandako errezatu. Iruroindako patu ber dot best'at.*

Pertsona izenordainak

Ni, i, uralakura, gu, zu, zek, ebeik

Nik, ik, arek/berak, guk, zuk, zek, ebeik

Nere/naure, ire, aren/bere, gure/gue, zure, zen, ebein

Neri, iri, ari, guri, zuri, zeiri, ebeiri

Erakusleak

Au, oriloi, uralakura/bea; orrek, ok, oi(y)ek; oni, arri 1951; ortan; ortati(k)

Geroaldia

Góseik eztáu ibílko

(Amak) Maria Kruzek jain dau. Maria Kruzek yain 'edanen' dau

Partizipioa

Leituta dakit

Txerrikumak janik de (Urdia do jateko, jan be)
Ezteka aztuik
Ok erreik de oneskió

Agintera

Jarri zitzá 'zaitez'
Ataia ixtazu
 - *Estal zazu.* - *Estal dot*
 - *Iri zan atay'oi.* - *Iri dot*
 - *Zabal zan atay'oi.* - *Zabaldú dot*

SINTAXIA

Perpauk konposatuak

Ain txikia zan il dein txerria, guria arren onduen aundia zan
Ain presaka jaten dau, belaxe jaten dau
Ainbestendako iten dei errosariua, (ze) ezta sekula asten (Loiolako Irratian)
Akura ainbatekua bada guria, bai
Kaka zarrak ez nastu, usai txarra botatzen dai-ta

ESAERAK ETA ANTZEKOAK

Aldapá baikó zelairik eztó.
Aguá bidién eztó sasik.
Askôn astuá otsuék jan emen zen.
Bata bestiengandi bizi(tzen) ga denok.
Ez izan da bai uste
Garagarrilien eguna bero, goizién intza donien/danien.
Guzien zorra eta ez jakin noiz da nola (hil-beharra)
Ibiliyez ikasten da.
Kaka zarrak ez nastu, usai txarra botatzen dai-ta.
Obe da ero, baindo bero (Erdaraz, 'ande yo caliente y riase la gente')
Orrék eztáu ogik jatén: Dagola ('Traste 'janzki' zar batek etab.)
Ustiek alderdi ustela dau.
Bakaiku, ez esne ta ez kaiku.
Etxarri-Aranaz (-z), arana jan da miya latz.
Urdintarra jentila, arrua t'erdiko bonbila.

KONTUAK ETAB.

1. Idargiya

Ilberriko ostia/elia ilondo ta ilondoko ostia/elia ilberri.
 (Pago) egurra ilberrien yoten da zurio ta arino: obio.
 Ilberriko urdaia iten da zartagian lenbizia/en azi.
 Ilberrien biltzen dan ongarría iten da sekatu ta zuritu.

2. Aferko, nun ago?

– Aferko, nun ago?	– Arrontzia erretzeko.
– Errot'azpien.	– Arrontzia zetako?
– Zetan?	– Apizai emateko.
– Txotxamarka biltzen.	– Apiza zetako?
– zetako?	– Mezia emateko.
– Su(b)a iteko.	– Meza zetako?
– Su(b)a zetako?	– Gu ta mundu guzia salbatzeko.

3. Aferko ta Otxoko

Aferko ta Otxoko fan zien ibaira ura yatia ta ikus zain idargien erreinu-(b)a urien. Ta gaztaia zalakuen asi zan Aferko jan berrien. Ta akura ailtzeko yan ber zain ibaiko ur guzia. Ta geo/gio ezin kabitu ur guzia, sartu zain arta-kozkor bat ipurditik. Ta geo/gio yan zen Aferkok ibaiko ur guzia ta Otxoko gaztanberaz ase zan.

Ta ibaien onduen zon larraina bat ta ai zien yuntzia iten Xeberonak. Ta fan zien aiek biek larrainá ta jarein zain kozkorrai ta Xeberon yuntzi guzia urak yan zen. Ta geo/gio orrengaiti Aferkoi paliza bat eman zain, ta ezurrak ausi zain. Eta Otxokok kopetia gaztanberiekin untatu zen. Eta geo/gio esan zan Aferkoi munak ata zatzaila. Eta ze zan geio munak atatzia o ezurrak austia. Eta esan zan ezurrak austia asko zala, bea munak atatzia geio zala, eta yateko bizkarrien arri. Eta geo bidien zozila, kantatzen zan gainean ziyuenak bestiek euskiaz ezakielako:

4. Irrinkaxketan (BAP, 1965, 11)

Askotaldiako. - Non aldiako?. - Jesusen aldiako.- Zenbateako? - Berrogeirako. - Ogei in ber. - Bat, bi..., emeretzi, ogei.

5. Beleren, bai, Beleren

Beleren, bai, Beleren
 jaio da Jesus Nazaren.
 Nazareneko guria
 Gabon gabonen luzia.
 Ikusi nuen San Jose
 astotxo baten txormatxen,
 txormatxen eta Birjiña Ama
 Birjiña Ama apaintzen.
 Nola daukazu larrugorrian
 Zeru ta lurren Jabæ?

Oharra. Poema hau ez dago Bakaikuko euskaran, eta bertako ez hitz ez besterik ez dugu hartu goiko atal edo sailetan.

II. ZATIA

Bakaikuko euskal hitzak, esaerak etab.

HIZTEGIA

A

abatz *iz.*: *Abatz bat: abatzare zurezkuá da, gaztaiyá itéko.* Ik. **perreta eta mato**

abendu *iz.*: *Abenduko elurrá, gailtzerubá.* Ik. **Abenduko** etab. Esaerak

ago *iz.*: *Ago zorrotza, ago aketsa (koskia). Aguéen itzik ez.* Ik. **Abenduko** etab. Esaerak

ai izan *ad.*: *Gaubez ai da lanien. Pasatzen ai ziela.* Ik. **Kuku** Kontua

aide *iz.*: *Aidiek zielako.* Ik. **Kuku** Kontua

aideko *iz.*: *Guaindó aidekuék (airean ibiltzeko ontziak) ikus bér tu*

ailatu *ad.*: *Yake ailatu dien 'diren'*

ainbeste *adj.*: *Ainbeste oien azala.* Ik. **arrijo**

aita *iz.*: *Aita etor da, aitak etor dia.* Ik. **ama**, baino **alaba**, **arima**, **baba** etab.

aitajun *iz.*: *Aitajunan aitak.* Ik. **itzal**

aitu *ad.*: *Aitu emen zein kukua jotzen.* Ik. **Kukua** Kontua. - *Aitutá dakít: - Nóla dakizú?*

aitz *iz.*: *Aitz ondo.* Ik. **ondo**

aize eztul *iz.*: *Aize eztula 'axolarik gabeko eztula'. Sugurreko aiziekin.* Ik. **Ixinplua** Kontua

ajetu *ad.*: *Ajetuik do: eztola ongi*

akabo: *Akabo.* Ik. **buelta eman**

akabatu *ad.*: *Akabatu bitartien.* Ik. **ilondo**

aker *iz.*: Ik. **antxuma**, **auntz** eta **auxo**

akets *adj.*: *Ago aketsa.* Ik. **ago**

akordatu *ad.*: *Eskerr'eman akordatu zaitela*

al part.: *Emanko al gairubei 'digute'.* Ik. **ilko** eta **lertuko**

alaba *iz.*: *Alabia etor da, alabak etor dia. Alabi'au. Bi alaba.* Ik. **arima**, **baba**, **erreina** etab., baina **aita** eta **ama**. Ik. **Ama batek** Kontua

alabazaldeko *iz.*: *Alabazaldekuék, ezkontzeko lagunak, elizan*

alako *iz.*: *Alako etor dala esan dai. Alakok esan dau. Olako eta alako eta bestelako etor dia*

aldameneko *iz.*: *Aldamenekuek 'aldamenean bizi direnak': etxia ikutzen donien.* Ik. **aldeko** eta **barrereko**

alde *iz.*: *Aldeko etxetik ekarri ogiya. Aldeko Maria (Horrela deitzen zion nire amari Luisa Erdozia adiskideak). Alde batea faten zan irina, beste alde batea otasia... Eta ekartzen zian iru alde apartatuta.* Ik. **Errotan gariya** Kontua. *Alde batia 'alde batetik'.* Ik. **elur in**. *Alde bateá..., ta beste alde bateá 'alde batetik..., eta bestaldetik'*

aldeko *iz.*: Ik. **aldameneko**

aldiyazkan *adb.*: *Aldiyazkán 'por turno'*

aldiyén bein *adb.*: *Áldiyén béin (egun) bat o bí.* Ik. **Badéka bakaziyoík?** Kontuak sailean

- aleina** iz.: *Aleina in ondorien, intenziyuek balio dau*
- ama** iz.: *Ama etor da, amak etor dia. Ik. aita. Nere aman 'amaren' ama. Nere aman aitajunan aitak esaniya. Ik. itzal*
- Ama Berjina** iz.: *Ama Berjina bezperán. Ama Berjina biyamunién. Ama Berjina egunien. Ik. Kuku Kontua*
- amandre** iz.: *Gué amandriai perlesiyek jo zan*
- amar** iz.: *Amarrák... joik dé. Ik. aspalditxo*
- amukel** iz.: *Amukelak. Ik. bisuts eta txilkor*
- andi** adb.: *Andi 'handik' borrostua sartzeko. Ik. lastai. Andi beraxó fanda, Aingibel (do)*
- andra** iz.: *Andra batek. Andra gona gorriduna. Ik. Andra batek Kontua*
- animale** iz.: *Animalien gaitza. Ik. biriketako*
- anka** iz.: *Ankakin 'oinekin'. Ik. Ixinplua Kontua*
- antxuma** iz.: *Antxuma: auxuá ta akerra*
- apartatu** ad.: *Apartatzeko irina ta zaiya... Eta ekartzen zian iru alde apartatuta. Ik. Errotan gariya Kontua eta mato*
- apiribil** iz.: *Apiribila sartu ber zan. Apiribilei. Ik. Marsuba fan Kontua. Apiribilekuá, txilkorrá. Ik. Abenduko etab. Esaerak. Apiribil biribil. Ik. Abenduko etab. Esaerak*
- apiz** iz.: *Apizangana. Ik. bekela. Erresponsua bota apizai. Ik. elizkizun*
- apostu in** ad.: *Apostu inko nuke oyati 'ohetik' aitu zela.*
- aran** iz.: *Aranan 'basaranaren' loria, aranain 'basaranaren' loria (aran bat)*
- ardi** iz.: *Ardiyek ta arikuek. Ardiyék aziko dau axúri. Ardi. Ik. Ilbeltza balin Kontua. Ardiyeiri eseniá jeixtéko. Ik. perreta*
- aren** izord.: *Ta aren gainea botatzen zan gariya. Ik. Errotan gariya Kontua*
- argi 1** iz.: *Argiya. Ik. idargi*
- argi 2** adj.: *Egun argiya dekau gaur*
- argizai** iz.: *Argizaiyekin eta bi kandelero ziriyuekin. Ik. aurrizare. Argizaiya patu. Ik. elizkizun*
- argizar** iz.: *Argizarra goizien. Ik. izar*
- ariko** iz.: *Axui ariko bat. Ik. axui, artxo eta ardi. Arikuei bi begiyek atartien. Ik. Marsuba fan Kontua*
- arima** iz.: *Arimak: olakon arimia premiyan balin bado. Ik. alaba*
- arimasaioko** iz.: *Arimasaiyokuen 'aniversario' ere. Ik. aurrizare*
- arin** adj.: *Buru arina eztana, zogiya, normala. Ik. zogi*
- arka** iz.: *Arkan dago irina. Ik. Andra batek Kontua*
- arkaxte** iz.: *Arkaxtiék: zarro (bildotxa baindo)*
- arrama** iz.: *Arramak. Ik. zain*
- arrantza** iz.: *Astua arrantzaz ikusi. Ik. ikusi-makusi*
- arratxur** iz.: *Atxur luze aundiya, buruduna, sasiyek eta zainak eta gauza zailak austeko; agua, begiya, buruba, girtena (dekatza); buruba dekai arratxurrak*
- arrezkio** adb.: *Makina bat damutu arrezkio ori esaniya*
- arri** iz.: *Arri bat. Laiyo arriyek. Errotan gariya iten zan arriyen iyo 'eho'. Ik. Errotan gariya Kontua*
- arrijo** iz.: *Arrijua: ainbeste oien azala yan dau arrijuen. Arrijo 'arreo', erdaraz*
- arro** adj.: *Arruá eztoná trinkuá*

- arrantza** iz.: *Irurak (oiluek) jekanai arrontzia. Arrontza gutxîten dei oiluek*
- arroto** ad.: *Arrotzeko. Ik. lastai eta koroso*
- arrua** iz.: *Arrua 'arroa' bat*
- artati** adj.: *Zirritu artati 'hartatik'. Ik. lastai*
- arte** postp.: *Bi begiyek at'artien. Ik. Marsuba fan Kontua. Atzen artien. Ik.*
- atzen.** *Guai artien yon ga uri pe etxien. Ni etorr'artien, zade zu emen*
- arto** iz.: *Artua. Ik. lastai*
- artu** ad.: *-Artu ortik! -Zer? -Artzéko ortik! Ik. begitan artu eta indar*
- artxo** iz.: *Axui artxuék (emeak) aurreáko auzten dia*
- artzai** iz.: *Artzaiyek in emen zan burla marsubei. Ik. Marsuba fan Kontua*
- ase** iz.: *Asiék gosién kuidaduik ez 'aserik daudenek goserik daudenen ka-sorik ez'*
- asi** ad.: *Lenuo asi bazindain. Ik. lenuo. Austen asten dienien. Ik. zirdildu. Ezta asiko irakiten. Ik. puska. Kukua jotzen asi da. Ik. Kuku Kontua*
- asko** adj.: *Kima asko dekatza. Zuritasun asko deka. Just'asko ibilko da. Ik.*
- juxto-juxtua**
- asolbizio** iz.: *Asolbiziua eske. Ik. Kuku Kontua*
- aspalditxo** adb.: *Amarrák aspálditxo joik dé érriyen*
- asti** ad.: *Ogiya asti. Ik. Andra batek Kontua*
- asto** iz.: *Astua arrantzaz ikusi. Ik. ikusi-makusi*
- ata** ad.: *Ogiya olamaiti ataik. Ik. Andra batek Kontua. Bi begiyek at'arte*
- Ik. Marsuba fan Kontua**
- atai** iz.: *Atái 'atari' brinbalá*
- atalburu** iz.: *Atalburubá. Ik. brinbal*
- atorra** iz.: *Jazten zan atorrien gaineti kurpinua. Ik. kurpino*
- atxi** iz.: *Atxilatxiya: egur puska bat, jarritzeko baliyó dená*
- atxur** iz.: *Atxur. Ik. arratxur*
- atzeatu** ad.: *Urak gáinez iten badau, atzeatu tapiá*
- atzen** iz.: *Atzen artien 'azken ordua arte' eztau ekarri ta eztau patu bea-tzén*
- atzenien** adb.: *Atzenien 'azkenean'. Ik. atzen. Oharra. Orain, 2005eko otsailean, ez du ezagutzen hitz hori nire arrebak, eta azkenien esaten du*
- au** izord.: *Au dok au! Ik. indar.*
- aundi** adj.: *Gaiztankei aundiya. Ik. arratxur*
- auntz** iz.: *Auntza ta akerra*
- aur** iz.: *Aurrak. Ik. kamaka*
- aurpegi** iz.: *Aurpegiya estalik dekana. Ik. kamarro*
- aurreako** adb.: *Ik. axui eta artxo*
- aurrien** adb.: *Bi katilu, aurrien. Ik. iya*
- aurrizare** iz.: *Aurrizaria: ogiyen 'hobian' patzen dan oiyala argizaiyekin eta bi kandelero ziriyuekin, bat iltzen dan garaiyen bedratziurrena iteko ta arima-saiyokuen ere. Aurrizare bat. Ik. izara*
- ausi** ad.: *Ausita do. Austeko. Ik. arratxur*
- auskolo** interj.: *Auskolo! '¡A saberlo!'*
- autzi** ad.: *Artxuék aurreáko auzten dia. Autzi ori pakien. Jesusek autzi ze-gun 'zigun' (despertadorea). Ik. balin ba eta utzi*
- auxo** iz.: *Antxuma: auxuá ta akerra*
- auzalan** iz.: *Auzalan, etxien jan da kanpuen lan*

axui iz.: *Axui ariko bat dekau (aurreáko). Axuiya: txiki jaiyo-berriek.* Ik. **artxo**
axuri iz.: *Ardiyék aziko dau axúri.* Ik. **Ilbeltza balin** Kontua
azal iz.: *Azala.* Ik. **arrijo**
azi ad.: *Ardiyék aziko dau axúri.* Ik. **Ilbeltza balin** Kontua
aztapatu ad.: *Aztapatu 'oztopatu' in da*
aztu ad.: *Aztuik nengon*
azukara iz.: *Azukara gutxi dekau. Azukari'auloilura zikina do.* Ik. *e-txi'auloilura, semi'au, alabi'au, besu'au, baino txerriy'au, eskub'au*

B

ba aur.: *Lertuko balituzke 'ojalá'. Millon bat irabazko banuke.* Ik. **irabazi, pezta, eman, txiki, baldin... ba eta balin ba**
baba iz.: *Babia lertu zait, babak lertu zaizkit.* Ik. **alaba**
bai adb.: *Triste zonen, bai*
baindo junt.: *Zu baindo lenuó etor naiz (neiz) ni.* Ik. **esaera eta elur in**
baiya junt.: *Baiya marsuek eskatu emen zatzan apiribilei.* Ik. **Marsuba fan** Kontua. Ik. ere **Badéka bakaziyóik?** Kontuak sailean
Bakaiku iz.: *Bakaikuko zarrak.* Ik. **Ixinplua** Kontua
bakar iz.: *Bakarren bat 'baten bat'.* Ik. **iya**
bakarreko adj.: *Txirrika bakarrekoa*
bakaziyo iz.: *Badéka bakaziyóik?* Ik. **Badéka bakaziyóik?** Kontuak sailean
bakoitz izord.: *Bakoitzai bosna.* Ik. **ondokan**
balantzokan adb.: *Balantzokan 'kulunkan' ai da*
baldin... ba: (Erabilera enfatikoa) *Baldín ínko baluké ólako gauzá, sártu ber lukéi 'lukete' garzelá*
balin ba: *Balin bado.* Ik. **arima.** *Balín bazán ezpálin bazán, autzi ori pakien. Eldu balin badá, eman berko dáu díruha*
balio izan ad.: Ik. **Aleina eta atxi**
bana izord.: *Banaz beste*
barren iz.: *Laiyuén beko barrena.* Ik. **laiyo eta punta**
barrereko iz.: *Barrerekuek: etxia gertu donien.* Ik. **aldameneko. Oharra.** **Auzoko ez da erabiltzen**
barru(r)o adb.: *Mendiyyen barru(r)ó.* Ik. **saboe**
baruik izan ad.: - *Baruik ze? Txerriyek baruik de. Txerriyek jan be de guaindo. Txerriyek janik de*
baso iz.: *Basua emen zan oi leno, eta guai sorua. Basuen.* Ik. **Ama batek** Kontua eta **itzal**
basurde iz.: *Basurde bat.* Ik. **Ixinplua** Kontua
bat zenbtz.: *Arrua bat, arri bat, alaba bat, esku bet. Bat eta beste.* Ik. **Ama batek** Kontua. **Puska'tien.** Ik. **puska.** *Urte batien.* Ik. **Marsuba fan** Kontua. *Narda bat... bes'át.* Ik. **narda.** *Batek... bestiek.* Ik. **ikusi-makusi**
batzuk zenbtz.: *Batzuk eta bestatzuk. Urdintar batzuk.* Ik. **Kuku** Kontua
be postp.: *Bi ilábete bete bé de, bi ilábete bete bé dakatzéi. Josi be.* Ik. **lastai.** *Jan be. Sagonai'pe. Yon ga uri pe.* Ik. **arte**
bea izord.: *Bea 'bera'... etortzeako.* Ik. **Andra batek** Kontua. *Jangoikuék be-ák.* Ik. **indar.** *Beák nai dén garaiyén o egunién.* Ik. **Badéka bakaziyóik?** Kontuak sailean

- beatu** *ad.*: Ik. **atzen**
beatz *adj.*: *Beátzo*. Ik. **bisuts**
bedratzi *zenbtz.*: *Bedratzi egunien mezia eman ilandako*
bedratziurren *iz.*: *Bedratziurrena iteko*. Ik. **aurrizare**. *Bedratziurrena: bedratzi egunien mezia eman ilandako*. Ik. **elizkizun**
begi *iz.*: *Begi aundiya, begi txikiya*. *Begik*. Ik. **esaera**. *Ikusten ezten begiyek, gaitzik ez*
begitan artu *ad.*: *Begitan artu* ‘tomar entre cejas’
begite *iz.*: *Begitia iten badekizu?* Ik. **tapilo**
bein *ad.*: *Áldiyén béin*. Ik. **Badéka bakaziyóik?** Kontuak sailean
beiti *adb.*: (*Laiyuek*) *beiti ta goiti dekai* ‘dute’ *arriya*. Ik. **oi 1**
bejon: *Bejon deizula, bejon deikela, bejon deinela* ‘zorionak zuri, hiri’.
Oharra. 1975 urtean hartua. Ik. **Biejun** lan honen lehen zerrendan
bekela *junt.*: *Ni zu bekela* ‘zure lekuan’ *apizangana fanko nintzake*. *Beke-la*
beko *adj.*: *Laiyuén beko barrena*. Ik. **goiko**
beltx *adj.*: *Beltxokua* ‘beltzagokoa’. Ik. **otasa**
bela *adb.*: *Belá* ‘berehala’ *samár: beláxe ez, píxkat beránduxó*
ber: *Esan ber* ‘behar’ *jituet*. *Zopak in ber datzat esene ori*. *Ezta ori esan ber*. *Éman bérko dáu* ‘diogu’ *díruba*. Ik. **baldin... ba, balin ba, lan eta obe**
bera 1 *izord.*: *Bera bezela dalako*
bera 2 *adb.*: *Oinetati berá, Pilota-jokubá (do)*. *Andi beraxó fanda Aingibel (do)*
berotasun *iz.*: *Berotasuna*. Ik. **idargi**
berri *iz.*: *Oya* ‘ohé’ *berria*. *Perrejila berriyá*
beso *iz.*: *besu’au*. Ik. **azukara**
besotako *iz.*: *Orrek eman zatzan* ‘zizkion’ *beurak bere besotakuéi*
bestatzuk. Ik. **batzuk**
beste *izord.*: *Bésten bizkarrá, buen bizkar: bestén bizkarretik bízi, bestéi kulpá bóta, bestengandi bízi*. *Bésten minák, begiyén loá (eztala ikusten)*. *Masurta, ta bat eta beste*. Ik. **Ama batek** Kontua eta **falta**
bestelako *iz.*: Ik. **alako**
beurak *Orrek eman zatzan* ‘zizkion’ *beurak bere besotakuéi (bera bezela dalako)*. Ik. **bea**
bezela *junt.*: *Bera bezela*. Ik. **beurak** eta **bisuts**. Ik. **bekela**
bezpera *iz.*: Ik. **Ama Berjina**
bi *zenbtz.* *Janko zinduzke zuk biyek?* *Bi begik*. Ik. **esaera**. *Bi urtien*. Ik. **elizkizun**. *Biyaindako*. *Bi begiyek*. Ik. **Marsuba fan** kontua
bialdu *ad.*: *Ebeik bialdu zain* ‘zidaten’ *ori neri*. Ik. **biyaldu**
biezun *iz.*: *Iten zaie biezuna lertu*
bikor *iz.*: *Gaz bikorrak*
bildotx *iz.*: *Bildotxa: aundiyo ta zarro, urte bat edo (axuiya baindo)*
bildu *ad.*: *Manzelina biltzia fan da*
bildur *iz.*: *Bildurrak nengon*
biribil *adj.*: *Apiribil biribil*. Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**
birikatako *iz.*: *Birikatakua: birikatako gaitza, gaitz bat*
biriketako *iz.*: *Biriketakua: animalien gaitza, pulmonetakuá* ‘tuberculosis’
bisuts *iz.*: *Elur bisutsa da autsa bezela; ta aiziek bueltakan ibiltzen dau ta iten tu elurbildubak*. *Amukelak dia beátzo*. (*Elur*) *bisutsá da txéo*

biyaldu *ad.*: *Ama batek biyaldu emen zituben bi alaba.* Ik. Ama batek Kontua

biyamun *iz.*: Ik. Ama Berjina

biyatz *iz.*: *Biyatza lertu zan arriyek neri*

biyotz *iz.*: *Biyotza 'bihotza'*

bizi *ad.*: *Bizitzen.* Ik. **galdu**

bizkar *iz.*: *Nik bizkar zabalá dekát; denáin kúlpak jasotzen tút nik.* Ik. **beste**

boltsa *iz.*: *Boltsa txiki batien.* Ik. **Errotan gariya** Kontua. Ik. **poltsa**

borla *iz.*: *Borla.* Ik. **moltso**

borobil *adj.*: Ik. **Txilkor**

borrosto *iz.*: *Borrostua.* Ik. **lastai**

bosna *adb.*: *Bakoitzai bosna.* Ik. **ondokan**

bota *ad.*: *Urde onek umia bota bêr din. Urde onek umiek bota bêr jitun. Bota ziken. Aren gainea botatzen zan gariya.* Ik. **Errotan gariya** Kontua. *Izotza botatzia.* Ik. **elur in.** *Erresponsua bota apizai.* Ik. **elizkizun**

brinbal *iz.*: *Atái brinbalá.* Ik. **atalburu**

buelta eman *ad.*: *Ematen gairu 'digu' buelta gurdiyek eta akabo. Esku batekin buelta eman dornubei.* Ik. **Errotan gariya** Kontua

bueltakan *adb.*: *Bueltakan ibiltzen dau.* Ik. **bisuts**

burla *iz.*: *In emen zan burla.* Ik. **Marsuba fan** Kontua

burni *iz.*: *Burniyá.* Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**

buru *iz.*: *Buruba.* Ik. **arratxur.** *Buruban artu.* Ik. **Errotan gariya** Kontua.

Buru arina. Ik. **arin**

burudun *adj.*: *Buruduna.* Ik. **arratxur**

burukoazal *iz.*: *Burukoazal.* Ik. **zuritasun**

D

damutu *ad.*: *Guai damutuik no ez esaniyá*

dana dala: *Dana dala 'dena dela'*

dantza *iz.*: *Dántza. Dantzan.* Ik. **Andra batek** Kontua

demantal *iz.*: *Demantala, demantal 'mantal' bát*

denak: *Denak: Or den gúziek.* Ik. **guziek**

denbora *iz.*: *Denbora.* Ik. **meza**

despertadore *iz.*: *Despertadorea.* Ik. **autzi**

diru *iz.*: *Éman bérko dáu 'diogu' dírua.* Ik. **balin ba.** *Poltsan diruik eztekanák.* Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**

domeka *iz.*: *Domekia, domekan*

dornu *iz.*: *Errotan yoten zan dornuba.* Ik. **Errotan gariya** Kontua

dotore *adj.*: *Dotore do jantzik.* Ik. **pintxo**

E

'e *part.*: *Ezto ezer'e?*

ebagi *ad.*: *Gariya ebagi.* Ik. **Ixinplua** Kontua

eduki *ad.*: *Eduki? euki? Jekan. Irurak jekanai arrontzia. Bazekain 'bazeukaten'. Zuritasun asko deka. Dekai 'daukate'. Dekazai 'daukazue'. Dekatzai 'daukate'. Dekatzazai 'dauzkazue'. Balekai 'baleukate'.* Ik. **eduki** 1. zatiko Hiztegian

egabera *iz.*: *Egabera, egazti bat: pasatu iten dia*

- egazti** *iz.*: *Egabera, egazti bat*
- egin** *ad.*: *Zeorrek uts egina*. Ik. **Andra batek** Kontua: hitz neurtuzko lerroan ageri da *egina*. Ik. **in**
- egon** *ad.*: *Dago*. Ik. **Andra batek** Kontua: hitz neurtuzko lerroan ageri da *dago*. Ik. **yon**
- eguardi** *iz.*: *Uste gindubén eguardiyen etorko zindala*. Ik. **iguardi**
- egun** *iz.*: *Bedratzi egunien*. Ik. **bedratziurren**. *Ama Berjina egunien*. Ik. **Kuku** Kontua. *Ogéi egunekuá*. Ik. **Badéka bakaziyóik?** Kontuak sailean
- egunero** *adb.*: *Egunero meza fan*. Ik. **elizkizun**
- egur** *iz.*: *Egurrei zuluek in*. Ik. **Mugardira** Kontua. *Lorrién egurra ekartzé-ko*. Ik. **atxi** eta **narda**
- ekarri** *ad.*: *Nik uste nen ekar daila*. Ik. **manzelina**. *Ekartzen zian* ‘ziren’.
- Ik. **Errotan gariya** Kontua. *Noiz ekarri*. Ik. **Santa Maina**
- elastiko** *iz.*: *Moltso: elastikuen borla eta*
- eldu** *ad.*: *Eldu dá argiyá. Eldu balin bada*. Ik. **balin ba**
- eliza** *iz.*: *Elizan*. Ik. **alabazaldeko**
- elizatatze** *iz.*: *Elizatatzia* ‘elizateratzia’. Umea izan ondoren, 40 egunez ezin zuten ama berriek elizara joan. Egun horiek igaro ondoren, joaten ziren, eta elizkizun berezi baten bidez bukatzen zen aldi hori: hori zen *elizatatzia*
- elizkizun** *iz.*: *Elizkizun: egunero meza fan, argizaiya patu ogiyen ta erresponsua bota apizai bi urtien*. **Oharra**. Arrebak 2005eko otsailean esan didanez, berak *lezkizun* erabiltzen du eta beti horrela egin omen du
- eltze** *iz.*: *Eltzia*. Ik. **puska**
- elur** *iz.*: *Abenduko elurrá*. Ik. **Abenduko** etab. Esaerak
- elurbildu** *iz.*: Ik. **bisuts**
- elur in** *ad.*: *Esan tazú, alde batia, elurr’itia baindo obe dala izotza botatzia*
- eman** *ad.*: *(Guk oiyek ebeiri) eman bagindatza* ‘bagenizkie’. *Eman natzan* ‘nizkion’, *eman zatzan* ‘zizkidan’, *eman zan* ‘zion’. *Mezia eman*. Ik. **bedratziurren**. *Indar eman*. Ik. **indar** eta **balin ba**. *Nik emain dezait* ‘dizuet’ *zeiri* (Amak). *Nik emanko dezait zeiri* (MK). *Emanko al gairubei* ‘digute’. Ik. **al** eta **buelta eman**
- emen 1** *adb.*: *Zade zu emen*. Ik. **artien**
- emen 2** *part.*: *Basua emen* ‘omen’ *zan oi leno*. Ik. **baso** eta **Kontuak**
- enteratu** *ad.*: *Enteratuko da gauzakin*
- erabat** *adb.*: *Erabat* ‘denak batean’ *ogéi egún ez*. Ik. **Badéka bakaziyóik?** Kontuak sailean
- eraman** *ad.*: Ik. **yan**
- erdi** *iz.*: *Bedratzi t’erdiyek joik zen*. *Erdien zirritu bat*. Ik. **lastai**. *Kilo erdiyek*
- erdipurdi** *adb.*: *Erdipurdi*. Ik. **sare**
- erein** *ad.*: *Erein emen zein gariya*. Ik. **Ixinplua** Kontua
- erosi** *ad.*: Ik. **yosi**
- errapatu** *ad.*: *Errapatu gindan* ‘ohartu ginen’
- erre** *ad.*: *Erre ondorien*. *Talua erretzeko garrakin*. Ik. **talaburni**, **sare** eta **itzal**
- errege** *iz.*: *Erregia etor da, erregiek etor dia*
- erreina** *iz.*: *Erreinia etor da, erreinak etor dia*. Ik. **alaba**
- erremeiyatu** *ad.*: *Zeórrek erremeiyatázu*. *Neonek erremeiyatuko dot*. Ik. **Andra batek** Kontua

- erresponso** iz.: *Erresponsua bota*. Ik. **elizkizun**
- erri** iz.: *Erriyen*. Ik. **aspalditxo**
- erro** iz.: *Errua*. Ik. **txerri**
- Erroma** iz.: *Fan emen zien Erromá*. Ik. **Kuku** Kontua
- errota** iz.: *Errota* ‘errotara’... *Ta errotati etxa* ‘etxera’. Ik. **Ama batek eta Errotan gariya** Kontuak
- esaera** iz.: *Esaeria dá bi begik baindo laurek geiyo ikusten deila (daila)*
- esan** ad.: *Esan zaken (neri)*. *Esan gindaken (ari)*. *Esantazu*. Ik. **elur in**. *Nik esank nake (MK)*. *Nik esain nake (Amak)*. *Esatia*. *Esango dezait*. *Esaniyá*. Ik. **damutu, itzal eta indar**. *Gaizki esanak barkatu, ongi esanak poltsan sartu*
- esaniyako** iz.: *Tio Bizentek esaniyakuek berai*
- esene** iz.: *Ardiyeiri eseniá jeixtéko*. Ik. **perreta eta zopa**
- eskatu** ad.: *Eskatu zegubein* ‘ziguten’. *Eskatu emen zatzan* ‘zizkion’. Ik. **Marsuba fan** Kontua
- eske** postp.: *Asolbiziua eske*. Ik. **Kuku** Kontua. *Mugarrak eske*. Ik. **Mugar-dira** Kontua
- eskerr’eman** ad.: *Eskerr’eman akordatu zaitela*. *Eskerr’eman ni enaizela fan siesta*. *Eskerr’eman Bitor etxien zola*
- esku** iz.: *Eskub’au*. *Esku batekin... ta beste eskuekin*. Ik. **Errotan gariya** Kontua
- eskubi** iz.: *(Oinetati) eskubitá, Txopórdi/Txopordiyá*. Ik. **ezker eta bera**
- estali** ad.: *Aurpegiya estalik*. Ik. **kamarro**. *Lurra estalik*. Ik. **kosoro**
- estutu** ad.: *Estutu*. Ik. **txerri**
- eta junt.**: *Eta gizonak*. Ik. **Andra batek** Kontua eta **falta**, eta **Santa Maina** eta **Marsuba fan** Kontuak
- etorri** ad.: *Orduako etorrik zonen*. *Etxá etortzeako*. Ik. **Andra batek** Kontua. *Ura neri burua etor zakiten* ‘zitzaidan’. *Etor naiz ni*. Ik. **baindo**. *Alako etor dala esan dai*. Ik. **alako**. *Eguardiyen etorko zindala*. *Etorko balitzake* ‘balitz’
- etxalde** iz.: *Etxalde onekua da ura*
- etxe** iz.: *Etxe*. *Panon etxia*. *Etxi’au*. *Etxien zola*. *Aldeko etxetik*. *Etxá* ‘etxera’. Ik. **Andra batek** Kontua
- etxeko-andre** iz.: *Etxeko-andre au*
- etxeko-nagosi** iz.: *Etxeko-nagosi au*
- etzin** ad.: *Etzinda*. Ik. **ganau**
- exkin** iz.: *Laiyuén exkin arriyek*
- ez** adb.: *Ez árdi taez axúri*. Ik. **Ilbeltza balin** Kontua. *Enaizela fan*. *Ezpalege ezer izord.*: *Ezto ezer’e?*
- ezker** iz.: *Oinetati ezkerretá, Baiza*. Ik. **eskubi** eta **bera**
- ezkondu** ad.: *Ezkontzeko*. Ik. **Kuku** Kontua
- ezpartina** iz.: *Ezpartina* ‘ezpartinaren’ *gainien*. Ik. **txokle** eta **zirdildu**. *Ezpartinak iten tubena ezpartingile*
- ezpartingile** iz.: *Ezpartinak iten tubena ezpartingile*. Ik. **ezpartina**
- eztarri** iz.: *Eztarriyen jo* ‘janari puska bat eztarrian trabatu’
- eztul** iz.: Ik. **Aize ezgul**

F

falta ad.: *Neri falta zakiten* ‘zitzaidan’, *ari falta zakiyon* ‘zitzaion’. *Ez dok besteik falta ura etortzia eta etxien iyor’e ez yotia*

fan *ad.*: *Fan zienen. Fan zaken. Fan ber dezeila. Egunero meza 'mezara' fan.*
Ik. **elizkizun.** *Marsuba fan emen zan.* Ik. **Marsuba fan** Kontua. *Fan emen zien*
Erromá ezkontzeko. Ik. **Kuku** Kontua. *Andi beraxo fanda, Aingibel. Fanko*
nintzake. Ik. **bekela.** *Ni niyuá*

fixtukan *adb.*: *Zu(ri) fixtukan ikusi.* Ik. **ikusi-makusi**

flore *iz.*: *Irinan floria.* Ik. **olata** eta **lore**

G

gailteru *iz.*: *Gailterubá.* Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**

gain *iz.*: *Ta aren gainea botatzen zan gariya... Eta... irinan gainien artu.* Ik.

Errotan gariya Kontua

gaineti *postp.*: *Jazten zan atorrien gaineti kurpinua.* Ik. **kurpino**

gainez in *ad.*: *Urak gainez iten badau.* Ik. **atzen**

gaitz *iz.*: *Animalien gaitza.* Ik. **biriketako** eta **begi**

gaiyai *adb.*: *Gaiyái 'gehiegi' gordetzegaiti. Gaiyei*

gaizki *adb.*: *Gaizki dona.* Ik. **ganau**

gaiztankei *iz.*: *Gaiztankei aundiya.* Ik. **zikinkei** eta **jakindui**

galazi *ad.*: *Itz itia galazi. Nik eztezut galaziko 'estorbar'*

galde'in *ad.*: *Galde'in zan 'zidan' neri*

galdu *ad.*: *Galdubaz ikasten da bizitzen. Galtzen.* Ik. **itzal**

galte in *ad.*: *Artzaiyei galte itegaiti.* Ik. **Marsuba fan** Kontua

ganau *iz.*: *Ganauba etzinda don (bitartien) ongi do; gaizki dona, zuti (o tente) yoten da*

gar *iz.*: *Talua erretzeko garrakin*

garai *iz.*: *Bat iltzen dan garaiyen 'hiltzen denean'.* Ik. **aurizare.** *Beák nai*
dén garaiyén o egunién. Ik. **Badéka bakaziyoík?** elkarrizketa Kontuak sailean

garbitu *ad.*: *Garbitu (gariya).* Ik. **Ixinplua** Kontua

gari *iz.*: *Errotan gariya.* Ik. **Ama batek** eta **Errotan gariya** Kontuak

garzela *iz.*: *Sártu ber lukéi 'lukete' garzelá.* Ik. **baldin... ba**

gau *iz.*: *Gaubez ai da lanien*

gauza *iz.*: *Gauza zailak.* Ik. **arratxur.** *Ólako gauzá.* Ik. **baldin... ba**

gaz *iz.*: *Gaz bikorrak*

gaztai *iz.*: *Abatzá're... gaztaiyá itéko.* Ik. **abatz** eta **mato**

gaztaina *iz.*: *Gaztaina ondo.* Ik. **ondo**

gazte *adj.*: *Gaztiak jen 'daude'*

gaztio *adj.*: *Gaztio tun 'Gazteago dira'*

gazura *iz.*: *Apartatzen dá gazuriá ta gelditzen dá matuá.* Ik. **mato**

geiyo *adb.*: Ik. **esaera**

gelditu *ad.*: *Gelditzen dá matuá.* Ik. **mato**

gendu *ad.*: *Gendu.* Aitari entzuna, *kendu*-ren ordez

geo *adb.*: *Ta geo.* Ik. **lastai.** *Aundiya da geo ori!* Ik. **sare.** *Geo larruzkuek.*

Ik. **txokle**

gerriko *iz.*: *Gerriko*

gertu *adj.*: *Etxia gertu donien*

giltza *iz.*: *Giltzia.* Ik. **ibili**

girten *iz.*: *Girtena.* Ik. **arratxur.** *Girtenez.* Ik. **Ixinplua** kontua

gizon *iz.*: *Eta gizonak 'senarrak'.* Ik. **Andra batek** Kontua. *Lenoko gizonak.* Ik. **Mugardira** Kontua

- goatu** *ad.*: *Goatu* 'goratu'
gogo *iz.*: *Goguan* *dekat* *guaindo* 'oroitzen naiz'
goiko *adj.*: *Laiyuén* *goiko* *puntia*. Ik. **beko**
goiti *adb.*: Ik. **beiti**
goizetako *adb.*: *Jendiek eztu patatik sartu ezta goizetako* 'e' *goiz* *jateko*
gona *iz.*: *Andra gona gorriduna*. Ik. **Andra batek** Kontua
gora *adb.*: *Lepotik gora*. Ik. **zain**
gorde *ad.*: *Gordetzegaiti*. Ik. **gaiyai**
gorridun *adj.*: *Andra gona gorriduna*. Ik. **Andra batek** Kontua
gose: Ik. **ase**. *Basua* (sic) *ezta* *gose*. Ik. **Ama batek** Kontua
guai *adb.*: *Guai damutuik no*. Ik. **artien**, **baso** eta **esan**
guaindo *adb.*: *Txerriyek jan be de guaindo*. *Guaindo puska'tien*. Ik. **puska**
 eta **gogo**
gura *iz.*: *Lo-guriá* 'nahia' *dekát*
gurdi *iz.*: *Gurdiyek*. Ik. **buelta eman**
gutxi *adb.*: *Mila peztá, ok (10 pezta) gutxi pátu tu 'tugu' péntsu oyék. Kíluek iru libera lau ontza gutxi (dekatza)*. Ik. **ontza**. *Gutxiten 'gutxi iten'*. Ik. **arrantza**
guzi *adj.*: *Alde guzitati. Guziék: Or dén gauza guziék*. Ik. **Denak**

I

- ibili** *ad.*: *Ibil gindan* 'ginen'. *Etxien ibil* 'eduki, izan' *bagindu giltzia. Gosauria ibilko dei-ta. Ikusik ibilko zen* 'zuen'. Ik. **in** eta **jakin**. *Ibiltzen. Ibilko*. Ik. **kafi** eta **asko**
idargi *iz.*: *Idargi* 'ilargi' *osua*. Ik. **ilberri** eta **ilondo**. *Idargiyen argiya, yuzkiyen berotasuna, idiyen indarra, idiyein indarra*
idi *iz.*: *Idiyen indarra*. Ik. **idargi**
idi-mediku *iz.*: *Idi-medikuba*
igitai *iz.*: *Igitaiya*. Ik. **Ixinplua** Kontua
iguardi *iz.*: *Iguardiyén*. Ik. **eguardi**
ikasi *ad.*: *Ikasten*. Ik. **galdu**
ikasiaz *ad.*: *Ikasiázi*. Ik. **yakusi**
ikusi *ad.*: *Ikus dazu neri?* Ik. **esaera** eta **ikusi-makusi**
ikusi-makusi. - *Ikusi-makusi (batek)*. - *Zer ikusi? (bestiek)* - *Zu(ri) fixtukan ikusi*. - *Astua arrantzaz (sic) ikusi*
ikutu *ad.*: *Etxia ikutzen donien*
il 1 *ad.*: *Bat iltzen dan garaiyen*. Ik. **aurrizare**. *Ilko al daiz* 'haiz' *bertan!* Ik. **lertuko**. *Ilko. Il*. Ik. **urdetai/urdetei**
il 2 *iz.*: *Mezia eman ilandako*. Ik. **bedratziurren**
il 3 *iz.*: *Il txúri*. Ik. **Ilbeltza balin** Kontua
ilbeltz *iz.*: *Ilbéltsa balin báda il txúri*. Ik. **Ilbeltza balin** Kontua. *Ilbeltze-kuá*. Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**
ilberri *iz.*: *Ilberri: (idargiya) jaiyo ta osatu bitartien*. Ik. **ilondo**
ilondo *iz.*: *Ilondo: (idargiya) akabatu bitartien*. Ik. **ilberri**
in *ad.*: *Zopak in ber datzat esene ori. Jakin inko zen-da; inko nuke... Lan oi inik do. Lan oi norbaitek iniya da, ezta berez in. Lan oi norbaitek inda do, ezta berez in. Baldín inko baluké*. Ik. **baldin...** **ba**. *Gaztaiyá itéko*. Ik. **abatz**. *Iten zan...* *íyo*. Ik. **Errotan gariya** Kontua. Ik. **egin**

indar iz.: *Idiyan indarra*. Ik. **idargi**. *Áu dok áu! Jangoikuék beák indar emán eta beak kéndu!* (zártauk zon baték esániya). *Indarra artzen dai*. Ik. **Ilbelta balin** Kontua

intenziyo iz.: *Intenziyuek*. Ik. **aleina**

***io** ad.: *Diyo*. Ik. **lan**

irabazi 1 ad.: *Millon bat irabazko banuke*. Ik. **lertu**

irabazi 2 iz.: *Bi anai de irabazien*

irakin ad.: *Ezta asiko irakiten eltzia*. Ik. **puska**

irin iz.: *Irinakin zakuba*. *Irina ta zaiya*. Ik. **Andra batek** eta **Errotan gariya** Kontuak

itajura iz.: *Itajura* ‘itaxur, itogin’ (Amak)

itufaria iz.: *Itufaria* (Amak)

itujara iz.: *Itujara* (Josefa izebak)

iturriyen ama iz.: *Iturriyen ama* ‘iturriaren ama, iturrama, iturburu’

itxrara adj.: *Ezta itxraria ori esatia* (ezta ori esan ber). **Oharra**. Ez dakigu *itxrara* zer den

itz iz.: *Aguén itzík ez*. Ik. **Abenduko** etab. Esaerak

itz in ad.: *Itz itia galazi*

itzal iz.: *Lastima udan basuen galtzen dien itzalak*. *Soruen erretzen yuzkiye kin eta basuen itzala galtzen* (Antordozia ‘Antonio Erdozia’, nere aman aita-junan aitak esaniya)

ixinplo iz.: *Ixinplúa*. Ik. **Ixinplua** Kontua

iya adb.: - *Iya* ‘eá’ urakin don bakarren bat (bi katilu, aurrien)

iyo 1 ad.: *Iyo* ‘igo’

iyo 2 ad.: *Arriyen iyo* ‘eho’. *Gariya iyota*. Ik. **Errotan gariya** Kontua

iyor izord.: *Iyor* ‘e’ inor ere’ ez yotia. Ik. **falta**

izan ad.: *Izaten da zaila*. Ik. **koroso**. *Izango*. Ik. **Marsuba fan** Kontua. *Izanko da*. Ik. **nai izan**

izar iz.: *Izar*. Ik. **argizar**

izara iz.: *Izara asko*. Ik. **zuritasun**

izeba iz.: *Anizta izeba*

izenkuti iz.: *Izenkuti* ‘izengoiti’

izotz beltz: *Izótz beltzá: zuritasunik eztonién, lúrta gogórtu ta urién kristalá donién*

izotz zuri: *Izótz zuriyá: larriék etá zuriyék járritzen dienién, (járritzen) dien garaiyén*

izotza bota ad.: *Izotza botatzia*. Ik. **elur in**

J

jakin iz.: *Jakin balai* ‘izan balute’. - *Aitutá dakít: - Nóla dakizú? Badekiyai* ‘badakite’. *Badekiyau* ‘badakigu’. *Enakiyen*. *Etxekinat*. *Jakínko zen-da, jakin inko zen-da*

jakindui iz.: *Jakindui laurribaikua*

jan 1 ad.: *Jan*. Ik. **auzalan**. *Txerriyek jan be de, txerriyek janik de*. Ik. **baru**. *Janko zinduzke zuk biyek?*

jan 2 iz.: *Etxeko janakin*. Ik. **Ilbelta balin** Kontua

Jangoiko iz.: *Jangoikuék beák*. Ik. **indar**

jantzi *ad.*: *Dotore do jantzik. Jazten zien.* Ik. **txokle**. *Jazten zan atorrien gaineti.* Ik. **kurpino**
jarain *ad.*: *Zirdila daiyola.* Ik. **zirdildu**
jaraiyo *ad.*: *Jaraiyo bat deka pater onek, orrek, arrek; jaraiyo asko dekatza...*
jarri *ad.*: *Jarri zitza 'zaitez'.* *Jarritzeko.* Ik. **atxi**. *Járritzen.* Ik. **izotz zuri**
jaso *ad.*: Ik. **bizkar**
jeitxi *ad.*: *Ardiyeiri eseniá jeixtéko.* Ik. **perreta**
jo *ad.*: *-Jo dau? (MK) - Ez, joko dela (Amak).* *Bedratzi t'erdiyek joik zen.*
Aitu emen zein kukua jotzen. Ik. **Kuku** Kontua eta **aspalditxo**
josi *ad.*: *Josi.* Ik. **lastai**
joskura *iz.*: *Joskura bat.* Ik. **lastai**
juxto *adj.*: *Juxto-juxtua.* Ik. **asko** sarreran *just*

K

kafi *iz.*: *Kafiyék mustik ibílko tubéi májo (txoriyek)*
kaixa *iz.*: *Kaixa 'gerezi' ondo.* Ik. **ondo**
kamaka *iz.*: *Kamákakin mútxikan aurrák ibiltzen deá*
kamakazko *adj.*: *Kamaka: kamákazkó óntziyék.* Ik. **kamaka**
kamarro *iz.*: *Kamarro: aurpegiya estalik dekana (besteak beste).* Ik. **BAP**
Kandelera *iz.*: *Sant'Ágera Kandeléra*
kandelero *iz.*: *Bi kandelero ziriyuekin.* Ik. **aurrizare**
kanpo *iz.*: *Kanpuen.* Ik. **auzalan**
kantaita *iz.*: *Txixigarrua kantaitan*
kapatu *ad.*: *Kapatu 'zikiratu'*
karmengo *iz.*: *Karmenguá 'carbunclo', erdaraz*
karretillo *iz.*: *Karretillo 'carretilla'*
karrutxo *iz.*: *Karrutxo.* Kanpotik etorri eta ethez ethez saltzen zutenek karrutxo batean ekartzen zituzten saltzekoak
kaskarin *adj.*: *Kaskarina eztana, zogiya, normala.* Ik. **zogi**
kaso in *ad.*: Ik. **kasointzaile**
kasointzaile *iz.*: *Kasointzaile: Yozeini kaso in*
katilu *iz.*: *Bi katilu.* Ik. **iya**
kendu *ad.*: *Kendu zatzan 'zizkion'.* *Eta beak kendu.* Ik. **indar** eta **gendu**
kilo *iz.*: Ik. **ontza**
kilo erdi *iz.*: *Kilo erdiyek.* Ik. **ontza**
kima *iz.*: *Kima asko dekatza*
kisugile *iz.*: *Kisugile 'albañil', erdaraz*
koilaratxo *iz.*: *Bi o iru koilaratxo emán datzát*
koltxa *iz.*: *Koltxia.* Ik. **oazal**
koltxona *iz.*: *Gainien 'lastaiaren gainean', koltxona.* Ik. **lastai**
kontatu *ad.*: *Bakaikuko zarrak kontatzen zeina.* Ik. **Ixinplua** Kontua
kontu *iz.*: *- Ze kontu? - Tio Bizentek esaniyakuek berai*
koroso *iz.*: *Koroso: lurrán zikina, yoten da lurra estalik eta izaten da zaila arrotzeko. Lurra iten da zapaldu*
korrikan *adb.*: *Korrikan ziyuela.* Ik. **Ixinplua** Kontua
koska *iz.*: *Koskia.* Ik. **ago**
kuku *iz.*: *Kuku, San Pedrotan mutu.* *Kukua jotzen.* Ik. **Kuku** Kontua

kurpino iz.: *Kurpino: jazten zan atorrien gaineti kurpinua, lokarriyekin lotzen zan*

kutxa iz.: *Kutxan, trinkin-trankina. Ik. Andra batek Kontua*

L

labore iz.: Ik. **zikin**

lagun iz.: *Ezkontzeko lagunak. Ik. alabazaldeko*

laguntasun iz.: - *Laguntasunik 'laguntzarik' bér den?*

laiyo iz.: *Laiyo arriyék. Laiyuén 'leihoaren' exkin arriyék. Laiyu orren exkin arriyék. Laiyu au, oi, ok. Laiyuén goiko puntia. Laiyuén beko barrena. Laiyuén 'leihoen' goiko puntak. Oharra. Exkin harriék leihoaren lau aldeetako harriak dira, eta goiko eta barrengo puntak leihoaren goiko eta barrengo aldeak*

lan iz.: *Lan errazák békin deká nékia. Lanak in gindutzen 'genituen'. Lanak iten tunien, fan ber dezeila diyo Maria Kruzék. Oharra. Lehenbizi inko sartu genuen, baina gero iten idatzi behar*

larraina iz.: *Yuntziyék iteko larrainan. Ik. Mugardira Kontua. Ik. larraina 1. hiztegian*

larre iz.: *San Mielgo larre 'belardi' luzien. Ik. San Miel*

larru iz.: *Larruzkuek. Ik. txokle*

lastai iz.: *Lastaya: artuen borrostua oial batien sartu (ta joskura bat autzi zabalik), alde guzitati josi ta erdien zirritu bat autzi zabalik, josi be, andi borrostua sartzeko ta geo eskuekin zirritu artati arrotzeko, lo iteko. Lastaya zan muellen partez; gainien, koltxona*

lastima iz.: *Lastima. Ik. itzal*

lasto iz.: *Lastu'áú yantzan 'eraman zan'*

lau zenbtz.: *Laurek. Ik. esaera*

laurribaiko adj.: *Jakindui laurribaikua*

lazkagarri adj.: *Txerri lazkagarriy'oi!*

lenbiziko adj.: *Lenbiziko bi egunak. Ik. Marsuba fan Kontua*

lenguso iz.: *Lenguso asko dekatzat; lengusua*

leno adb.: *Leno. Ik. baso. Lenoko gizonak. Ik. Mugardira Kontua*

lenuo adb.: *Lenuo asi bazindain 'bazineten'. Ik. baindo*

lepo iz.: *Lepotik gora arramak. Ik. zain*

lertu ad.: *Babia lertu zait. Lertuko al daiz! 'haiz'. Ik. ilko eta ba*

libera iz.: *Liberiak amabi ontza dekatza. Ik. ontza*

liyo-txiki iz.: *Liyo-txiki. Ik. Alkatienliyoseta toponimoa*

lo iz.: *Lo iteko. Ik. lastai*

lokarri iz.: *(Kurpinua) lokarriyekin lotzen zan. Ik. kurpino*

lore iz.: *Aranan loria. Ik. flore*

lor iz.: *Lorrién egurra ekartzéko. Ik. narda*

lotu ad.: *Txistazaiya lotzeko. Ik. narda. (Kurpinua) lokarriyekin lotzen zan. Ik. kurpino*

lur iz.: *Koroso: lurrán zikina. Ik. koroso*

M

maiyaiz iz.: *Txiki nitzan, áundi nitzan, maiyatzián búru nitzan (esaten da gariyengaiti)*

maiz adb.: *Maiz falta dia*

- majo** *adb.*: *Májo*. Ik. **kafi**
maki in *ad.*: *Eztau maki iten* ‘herren egiten’
mami *iz.*: Ik. **oi 1**
mandakamiyo *iz.*: *Mandakamiyua* ‘galtzada’. Urbasan, Santa Maina aldean dagoen leku-izena
mangulu *iz.*: *Mangulu* ‘makulu’ *bat deka*
mantenatu *ad.*: *Etxien mantenatzen dia*. Ik. **Ilbeltza balin** Kontua
manzelina *iz.*: *Manzelina* ‘kamamila’ *biltzia fan da*. *Manzelina asko ekar dau*
marsu *iz.*: *Marsuben* ‘martxoaren’ *ogeitabostien*. Ik. **Kuku** Kontua. *Marsuba fan emen zan*. *Marsubei*. *Marsuek*. Ik. **Marsuba fan** Kontua. *Marsukuá*, *urá*. Ik. **Abenduko** etab. *Esaerak*
masurta *iz.*: *Masurta ta bat eta beste*. Ik. **Ama batek** Kontua
mato *iz.*: *Matuekín iten dá gaztaiyá: apartatzen dá gazuriá ta gelditzen dá matuá*. Ik. **abatz eta perreta**
mauka *iz.*: *Mauka* ‘mahuka’
mediku *iz.*: Ik. **idi-mediku**
mendi *iz.*: *Baizan parien, mendiyen* ‘Urbasan’ *barru(r)ó*. Ik. **saboi**
merezi *ad.*: *Merezi dau*. Ik. **baldin... ba**, gero ezabatu egin dela, perpausa aldaturik
meza *iz.*: *Mezakuen: mezako denboran*. Ik. **meza sartu**. *Mezia eman*. Ik. **bedratziurren**
meza sartu *ad.*: *Baneki mezia sartuik dola, baneki meza sartuik dela*
mila *iz.*: *Mila pezta irabazko banuke*. Ik. **pezta**
millon *iz.*: *Millon bat irabazko banuke*
mindu *ad.*: *Janá iten da mindú*
mokor *iz.*: *Mokorrán atzetik: aimalién atzekaldia*. Ik. **sorbalda**
moltso *iz.*: *Moltso: elastikuen borla eta...*
morteru *iz.*: Ik. **sakan**
muelle *iz.*: *Muellen partez*. Ik. **lastai**
mugar *iz.*: *Mugardira* “Urbasan” *faten zien lenoko gizonak mugarrak eske*.
 Ik. **Mugardira** Kontua
musti *adj.*: *San Agustin, larraina musti*. *Mustik*. Ik. **kafi**
mutu *adj.*: *San Pedrotan mutu*. Ik. **Kuku** Kontua
mutxikan *adb.*: *Mútxikan* ‘jolasean’. Ik. **kamaka** eta *BAP*

N

- nagosi** *iz.*: *Fan emen zan nagosiya*. Ik. **Ixinplua** Kontua eta **etxeko-nagosi**
nai izan *ad.*: *Guk nai dau* ‘dugu’. *Beák nai dén garaiyén*. Ik. **Badéka** **kaziyóik** Kontuak sailean. Ik. **izan**
narda *iz.*: *Narda bat txistazaiya lotzeko, best’at lorrién egurra ekartzéko* ‘Lanza para arrastrar maderos’ *BAP*
nekazai *iz.*: *Nekazai* ‘nekazari’
nekazantza *iz.*: *Nekazantzatik bizi dá*
neonek izord.: *Neonek erremeiyatuko dot*. Ik. **Andra batek** Kontua. Ik. **ze-orrek**
nere *adj.*: *Nere aman aitajunan aitak esaniya*. Ik. **itzal**

ni izord.: *Ni zu bekela.* Ik. **bekela**
nobiyo iz.: *Nobiyo.* Ik. **senargai**
noiz adb.: *Noiz.* Ik. **Santa Maina**
nola adb.: *Nóla dakizú?* Ik. **aitu**
norbait izord.: *Norbaitek iniya.* Ik. **in**

O

o junt.: *Erreta o tortillan.* Ik. **ganau.** *Egun bat o bi.* Ik. **Badéka bakaziyóik?**
 Kontuak sailean
oazal iz.: *Oazala.* Ik. **zuritasun.** *Oazalien koltxia sartzen zan*
obe adj.: *Obe bêrréz uzten gindán lo-itén. Baindo obe.* Ik. **elur in.** *Apiribi-
 la obe izango zalakuen.* Ik. **Marsuba fan** kontua
ogei zenbtz.: *Ogéi egunekuá (da bakaziyua).* Ik. **Badéka bakaziyóik?** Kon-
 tuak sailean
ogeitabost zenbtz.: *Marsuben ogeitabostien.* Ik. **Kuku** Kontua
ogi 1 iz.: *Ogi txuriya. Ogiya.* Ik. **yon.** *Ogiya oratu.* Ik. **Andra batek eta**
Ama batek Kontuak
ogi 2 iz.: *Ogiyen 'hobian' patzen dan oiyala.* Ik. **aurrizare eta elizkizun**
oi 1 iz.: *Oiya 'oia, hortzoia' da ortzen goiti ta beiti don mamiya*
oi 2 izord.: *Bi ordaiz-egun oitan.* Ik. **Marsuba fan** Kontua
oial iz.: *oial batien.* Ik. **lastai eta oiyal**
oilo iz.: *Oiluek.* Ik. **arrantza**
oinetako iz.: *Oinetakuek.* Ik. **txokle**
oiyal iz.: *Ogiyen patzen dan oiyala.* Ik. **aurrizare**
olako iz.: Ik. **alako.** *Ólako gauzá.* Ik. **baldin... ba**
olamai iz.: *Ogiya oratu olamaiyen. Olamaiti.* Ik. **Andra batek** Kontua
olata iz.: *Olata: ogi txuriya, irinan floria*
olataki iz.: *Olata puska*
ollaor iz.: 'oilagor': *Ollaorrá (-ll-) da egázti bat*
on adj.: *Etxalde onekua da ura. Poz onakin ibiltzen zien kanpuen. Karga
 oná deká onék*
ondo 1 iz.: *Zain eta ondua. Iru gaztaina, kaixa, udara, sagar ondo*
ondo 2 adb.: *Ondo 'ongi'.* Ik. **ondokan eta ongi**
ondokan adb.: *Ondokan partitu: bakoitzai bosna..., ondo partitu*
ondorien postp.: *Aleina in ondorien. Erre ondorien.* Ik. **aleina eta sare**
oneskio adb.: *Oneskio, zozai 'zoazte'*
ongi adb.: *Ajetuik do: eztola ongi. Dantzan ongi dakizuna.* Ik. **Andra ba-
 tek** Kontua eta **ganau.** Ik. **ondo**
ontza iz.: *Liberiak amabi ontza dekatza, kilo erdiyek amasei ontza, kiluek
 iru libera lau ontza gutxi*
ontzi iz.: *Kamákazkó óntziyék.* Ik. **kamaka**
oratu ad.: *Ogiya oratu.* Ik. **Andra batek** Kontua
ordaiz-egun iz.: *Ordekuéz emandako egunak. Marsuek eskatu emen zatzan
 apiribilei ordaiz-egun lenbiziko bi egunak.* Ik. **Marsuba fan** Kontua, eta **orde-
 ko.**
ordeko iz.: *Aldeko etxetik ordekuéz ekarri ogiya. Gaztelaniaz Nafarroan 'a
 ordeá' esaten da*
orduako adb.: *Orduako 'hune hartarako' etorrik zonen*

ori *izord.:* *Autzi ori pakien.* Ik. **balin ba.** *Aundiya da geo ori! Orrek eman zatzan.* Ik. **besotako**
orr'or *adb.:* *Orr'or 'hor-hor' do*
ortz *iz.:* *Ortzen.* Ik. **oi 1**
osatu *ad.:* *Ilberri: (idargiya) jaiyo ta osatu bitartien*
oso *adb.:* *Oso txarra.* Ik. **Marsuba fan** Kontua
ostiele *iz.:* *Ostiele, ostielien*
otasa *iz.:* *Otasa: ogi beltzokua 'beltzagokoa' (olatia baindo), zai pixkat de- kana. Otasién boltsa.* Ik. **Errotan gariya** Kontua
otsail *iz.:* *Otsailekuá.* Ik. **Abenduko** etab. Esaerak
oya *iz.:* *Apostu inko nuke oyati 'ohetik' aitu zeila; oya berria. Ainbeste oien azala.* Ik. **arrijo**

P

pake *iz.:* *Autzi ori pakien.* Ik. **balin ba**
pare *iz.:* *Bota zuluen pareá.* Ik. **Errotan gariya** Kontua. *Txokle pare bat.*
Ik. **txokle.** *Manon saboya, Baizan parien (do)*
parrilla *iz.:* *Parrilla.* Ik. **sare**
partitu *ad.:* *Ondokan partitu.* Ik. **ondokan**
pasatu *ad.:* *Pasatu.* Ik. **egabera** eta **Kuku** Kontua
paterkada *iz.:* *Paterkáda majué dekasú*
pato *iz.:* *Ur-pato bat*
patu *ad.:* *Patu bér lakéi 'liokete'. Patu bér lake 'lioke'. Eztau patu beatzén.*
Ik. **atzen.** *Ogiyen patzen dan oiyala.* Ik. **aurrizare** eta **Mugardira** Kontua
pe *postp.:* Ik. **be**
perlesiya *iz.:* *Perlesiya: Ori perlesiyek jo da[u]. Gue amandriai perlesiyek jo zan*
perrejila *iz.:* *Perrejila berriyá*
perreta *iz.:* *Perreta bat: perretiá zurezkuá da, ardiyeiri eseniá jeixtéko.* Ik.
abatz eta **mato**
pezta *iz.:* *Mila pezta irabazko banuke. Bi mila pezta irabazko banituzke*
pezterdi *iz.:* *Pezterdi.* Txanpon bat zen
piku *iz.:* *Piku pixkatzuk dia*
pilota-joku *iz.:* *Oinetati berá Pilota-jokubá. Pilotako-jokuba*
pintxo *adj.:* *Pintxuo ibiltzen da ori, pintxuo!*
pixkat *iz.:* *Zai pixkat.* Ik. **otasa**
poltsa *iz.:* *Poltsán diruik eztekanák.* Ik. **esan.** Ik. **Abenduko** etab. Esaerak.
Ik. **boltsa**
ponte *iz.:* *Ponte 'arqueta', erdaraz. Lur azpitik eramaten diren ura, elektrizitatea etab. kontrolatzeko da ponteá, erdaraz arqueta esaten diotena, eta orain -2005 urtean- metalezkoa izaten dena*
premia *iz.:* *Premiyen.* Ik. **arima**
pulmon *iz.:* *Pulmonetakuá.* Ik. **biriketako**
punta *iz.:* Ik. **laiyo.** *Igitaiyek puntiekin.* Ik. **Ixinplua** Kontua
puska *iz.:* *Guaindo puskatien ezta asiko irakiten eltzia. Egur puska bat.* Ik. **atxi**

S

saboi 'saroí' *iz.:* *Otxuen 'Otxoa etxearen' saboya Ailetan do. Manon saboya, Baizan parien, mendiyen 'Urbanen' barru(r)ó*

sagar iz.: *Sagar ondo*. Ik. **ondo**

sagona iz.: *Eztekat sagonaik*. *Sagonai'pe*

saila iz.: *Saila: antxuma auxo aundiyo inak (bildotxak bezela)*

sakan iz.: *Sakan 'zulo' bat in dai paretan, Jesusen Biotza patzeko. Sakana nibela austen den edozein zulo bat. Buruben ere izaten da. Morteruba iten da ariakin, porlanakin ta urakin: pila patzen da lurrien, ta an iten da erdien sakan bat. Tontorra eztana sakana 'mendi-lepoa'. Urbasan bada Ailetakosakana leku-izena*

saldu ad.: *Salduko baginduke. Saldu gindatzen 'genizkion'. Saldu zan 'zion' bes'ati. Saldu zan 'zidan' neri*

San Agustin iz.: *San Agustin, larraina musti*. Ik. **Esaerak**

San Miel iz.: *San Mielgo larre luzien*. Ik. **Ixinplua** Kontua

San Pedro iz.: *San Pedrotan mutu*. Ik. **Kuku** Kontua

Sant'Ágera iz.: *Sant'Ágera Kandeléra*

Santa Maina iz.: *Santa Maina 'Marinara', Santa Mainati*. Ik. **Andra batek** Kontua. *Santa Maina noiz ekarri eta yan 'eraman'. Oharra*. Urbasako muga aldean, Iturmendiko dermioan, dago Santa Maina baseliza.

santu adj.: *Ostiele santua*

sardina iz.: *Sardinak yosten gindutzen 'erosten genituen'*

sare iz.: *(Parrilla) talua erretzeko txinarrakin: talaburniyan erdipurdi erre ondorien, geo sarien*

sartu ad.: *Sartuik gindela 'ginela'. Oazalien koltxia sartzen zan*. Ik. **meza sartu**. *Sartu ber lukéi 'lukete' garzelá*. Ik. **baldin... ba**. *Apiribila sartu ber zan*.

Ik. **Marsuben fan** Kontua. *Mugarrak sartu*. Ik. **Mugardira** Kontua

sasi iz.: *Sasiyek*. Ik. **arratxur**

sekatu ad.: *Guk sekatzén tû 'ditugu' trastiek 'janzkiak'*

seme iz.: *Semi'au*

senargai iz.: *Senargaiya (leno), nobiyo (guai)*

siesta iz.: *Eskerr'eman ni enaizela fan siesta*

sonbela iz.: *Sónbela 'kapela' bat. Gaztelaniaz, sombrero*

sorbaldá iz.: *Á zé sorbaldíá de kán orrék! (jendiengaiti, animaliangaiti)*

soro iz.: *Sorua 'alorra'. Soruen*. Ik. **baso** eta **itzal**

sugur iz.: *Sugurreko aiziekin*. Ik. **Ixinplua** Kontua

T

ta junt.: *Ta erresponsua bota*. Ik. **elizkizun**

talaburni iz.: *Talaburni: talua erretzeko garrakin. Talaburniyan*. Ik. **sare**

talo iz.: *Talua*. Ik. **sare**

talol iz.: *Talua zabaltzeko*

tapa iz.: *Atzeatu tapiá*. Ik. **atzen**

tapilo iz.: *Begitia iteko bi tapilo 'korapilo' in*

tarratilu iz.: *Tarratilubekin egurrei zuluek in*. Ik. **Mugardira** Kontua

tente adb.: *Zuti o tente*. Ik. **ganau**

tio iz.: *Tio 'osaba' Bizentek*. Ik. **kontu**

tokatu ad.: *Tokatzen dala. Esan zegun tokatzen zakiola 'zitziola'*

traste iz.: *Guk sekatzén tû trastiek 'janzkiak'*

trinkin-trankin: *Trinkin-trankina*. Ik. **Andra batek** Kontua

trinko adj.: *Arruá eztoná trinkuá*

- tripa** *iz.*: *Tripatik*. Ik. **Ixinplua** Kontua
triste *adj.*: *Triste zonen, bai*
txar *adj.*: *Oso txarra*. Ik. **Marsuba fan** Kontua
txe *adj.*: (*Elur*) *bisutsá da txéo*. Ik. **bisuts**
txerri *iz.*: *Zuek bi txerri dekatzazai* ‘dauzkazue’. *Ebeik bi txerri dekatzai* ‘dauzkate’. *Txerriy’au*. *Txerriyai errua estutu iten zaiyo, txerriyeiri errua estutu iten zaiye*. Ik. **baru**
txiki *adj.*: *Bi txiki aiyek balegelezpalege. Boltsa txiki batien*
Txiko *iz.*: *Panon Martin Txiko* ‘Frantzisko’
txilkor *iz.*: *Apiribilekuá, txilkorrá* ‘txingorra’: *txiki gogor borobil*. Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**
txinar ‘txingar’ *iz.*: *Txinarrakin*. Ik. **sare**
txirrika *iz.*: *Txirrika bakarreakoa*
txistazai *iz.*: *Txistazaiyeiri patzeko*. Ik. **Mugardira** Kontua. *Txistazaiya lotzeko*. ‘Trillo’, erdaraz. Ik. **narda**
txitxigarro *iz.*: *Txitxigarrua* ‘kilkerra, txirtxirra’ *kantaitan*
txokle *iz.*: *Txokliek: ezpartina gainien jazten zien oinetakuek, zurezkuiek (geo larruzkuiek asi zien)*. *Txokle* ‘chanclo’ *pare bat*
txori *iz.*: *Txoriyek*. Ik. **kafi**
txu *iz.*: *Txuba* ‘listua’
txuri *adj.*: *Ogi txuriya. Il txúri*. Ik. **Ilbeltza balin** Kontua

U

- uda** *iz.*: *Lastima udan basuen*. Ik. **itzal**
udara *iz.*: *Udara ondo*. Ik. **ondo**
ume *iz.*: *Umia*. Ik. **bota**
ur *iz.*: *Guai artien yon ga uri pe etxien. Marsukuá, urá*. Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**
ura *izord.*: *Ura etortzia*. Ik. **falta**
urde *iz.*: *Urdiék urdetaiyén il*. Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**
urdetai *iz.*: *Urdiek urdetaiyen il*. Ik. **urdetei**
urdetei *iz.*: *Urdiék urdetaiyén il*. Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**
urdintar *iz.*: *Urdintar batzuk*. Ik. **Kuku** Kontua
ur-sagu *iz.*: *Ur-sagubek* ‘ratas de agua’
urte *iz.*: *Bi urtien*. Ik. **elizkizun**. *Urte batien*. Ik. **Marsuba fan** Kontua
urtoki *iz.*: *Urtoki*. Ik. **BAP**, 1965
uste *iz.*: *Su zikín áu! Inik nekán ustéz ta il dá*
uste izan *ad.*: *Uste gindubén*. Ik. **eguardi**
utakio *interj.*: *Útakió!* ‘Nork daki!’
uts egin *ad.*: *Zorrek uts egina*. Ik. **Andra batek** Kontua
utzi *ad.*: *Uzten gindán lo-itén*. Ik. **obe eta autzi**

Y

- yake junt.**: *Yake ailatu dien*. Ik. **ailatu**
yakusi *ad.*: *Nik yakusko dezut* ‘ikasiaraziko’. Ik. **ikasiaz**
yan ‘eraman’ *ad.*: *Ainbeste oien azala yan dau arrijuen*. Ik. **arrijo**. *Ekarri eta yan*. Ik. **Santa Maina**. *Lastu’áu yantzan*. Ik. **lasto**. *Yaten gaizkiuei (ebeik oiek guri)* ‘eramaten dizkigute’

yon 'egon' ad.: *Yon ga*. Ik. **artien**. *Yotia*. Ik. **falta**. *Zuti o tente yoten da*. Ik. **ganau**. *Ogiya yoin da, ogiya yonko da. Yoten da lurra estalik*. Ik. **koroso**. *Balin bado. Dotore do jantzik. Arkan dago irina*. Ik. **Andra batek** Kontua eta **egon yosi** ad.: *Sardinak yosten gindutzen*. Ik. **sardina**
yozein izord.: *Yozeini 'edozeini' kaso in*
yuntzi iz.: *Yuntziyek 'eultziak' iteko*. Ik. **Mugardia** Kontua
yuntzitu ad.: *Yuntzitu gariya*. Ik. **Ixinplua** Kontua
yuzki iz.: *Yuzkiyen 'eguzkiaren'*. Ik. **idargi**. *Erretzen yuzkiyekin*. Ik. **itzal**

Z

zabal adj.: *Autzi zabalik*. Ik. **lastai**
zabald ad.: *Talua zabaltzeko*
zai iz.: *Zai pixkat*. Ik. **otasa** eta **Errotan gariya** Kontua. *Zaiekin zakuba*.
 Ik. **Errotan gariya** Kontua
zail adj.: *Gauza zailak*. Ik. **arratxur**. (*lurra*) *izaten da zaila arrotzeko*. Ik. **koroso**
zain iz.: *Zain eta ondua, lepotik gora arramak*. Ik. **arratxur**
zaku iz.: *Irina, zaku batien... Eta... sartu zaiyen zakuben; irinakin zakuba... eta zaiekin zakuba*. Ik. **Errotan gariya** Kontua
zapaldu ad.: *Lurra iten da zapaldu*. Ik. **koroso**
zar iz.: *Lapúr zarrók! (katubairi)*. *Bakaikuko zarrak kontatzen zeina*. Ik. **Ixinplua** Kontua
zartu ad.: *Zártuik zon baték esániya*. Ik. **indar**
ze adj.: *Ze kontu?* Ik. **kontu**
zengaiti junt.: *Zengaiti 'zerengatik'*. Ik. **Ilbeltza balin** Kontua eta **gorde-tzegaiti**
zeo 'zerago': *Uste't zeó 'gehiago' dela*
zeorrek izord.: *Zeorrek erremeiyatázu*. Ik. **Andra batek** Kontua. Ik. **neonek**
zer izord.: *Zer?* Ik. **artu**. *Zer ikusi?* Ik. **ikusi-makusi**
zikin iz.: *Koroso: lurrán zikina*. Ik. **koroso**. *Lurrán umiá, zikiná; laboriá 'uzta', postizuí*
zikinkei iz.: *Zikinkei aundiya*. Ik. **gaiztankei**
zipilu iz.: *Zipiluba 'eskuila'*
zirdil iz.: *Zirdila daiyola*. Ik. **zirdildu**
zirdildu ad.: *Zirdildu: Ezpartinak eta austen asten dienien zirdila daiyola*
ziriyo iz.: *Bi kandelero ziriyeekin*. Ik. **aurrizare**
zirritu iz.: *Zirritu artati*. Ik. **lastai**
zogi adj.: *Erua eztana, zogiya, normala*. Ik. **kaskarin** eta **arin**
zopa iz.: *Zopak in ber datzat esene ori*
zorrotz adj.: *Ago zorrotza*. Ik. **arratxur**
zu izord.: *Ni zu bekela*. Ik. **bekela**. *Zu(ri) fixtukan ikusi*
zui iz.: *Erromako zuiyen 'zubian' pasatzen ai ziela*. Ik. **Kuku** Kontua
zulo iz.: *Bota zuluen pareá*. Ik. **Errotan gariya** Kontua. *Egurrei zuluek in... ta zuluoitán*. Ik. **Mugardira** Kontua
zur iz.: *Otsailekuá, zurá*. Ik. **Abenduko** etab. **Esaerak**. *Zurezkuék*. Ik. **txokle**. *Perretiá zurezkuá da*. Ik. **perreta**
zuritasun iz.: *Zuritasun asko deka: izara asko, burukoazal, oazala*
zuti adb.: *Zuti (o tente)*. Ik. **ganau**

Zenbakiak (1970ean, amak)

1. <i>bat</i>	<i>lenbiziko,</i>
2. <i>bi</i>	<i>bigarren,</i>
3. <i>iru</i>	<i>irugarren,</i>
4. <i>lau</i>	<i>laugarren,</i>
5. <i>bost</i>	<i>bostgarren,</i>
6. <i>sei</i>	<i>seigarren,</i>
7. <i>zázpi</i>	<i>zazpigarren,</i>
8. <i>zórtzi</i>	<i>zortzigarren,</i>
9. <i>bedrátzi</i>	<i>bedratzigarren,</i>
10. <i>amar</i>	<i>amargarren,</i>
11. <i>amaika</i>	<i>amaikagarren,</i>
12. <i>amabi</i>	<i>amabigarren,</i>
13. <i>amairu</i>	<i>amairugarren,</i>
14. <i>amaláu</i>	<i>a[malauagarren],</i>
15. <i>amabóst</i>	<i>a[mabostgarren,</i>
16. <i>amaséi</i>	<i>a[maseigarren],</i>
17. <i>amazázpi</i>	<i>a[mazazpigarren],</i>
18. <i>emezórtzi</i>	<i>e[mezortzigarren],</i>
19. <i>emerétzi</i>	<i>e[meretzigarren],</i>
20. <i>ogéi (-ái)</i>	<i>o[geigarren],</i>
21. <i>ogeita-bat</i>	<i>o[geita-batgarren],</i>
23. <i>ogeita-iru</i>	<i>o[geita-irugarren],</i>
30. <i>ogeitamár</i>	<i>o[geita-amargarren],</i>
40. <i>berrogéi (-ái)</i>	<i>b[errogeigarren],</i>
60. <i>irurogei</i>	<i>i[rurogeigarren],</i>
80. <i>larogei</i>	<i>l[arogeigarren],</i>
100. <i>egún</i>	<i>e[gungarren],</i>
101. <i>egúnda-bát</i>	<i>e[gunda-batgarren],</i>
200. <i>berráun</i>	<i>b[erraungarren],</i>
300. <i>irureún</i>	<i>i[rureungarren],</i>
400. <i>laureún</i>	<i>l[aureungarren],</i>
500. <i>bosteún</i>	<i>b[osteungarren],</i>
600. <i>seireún</i>	<i>s[eireungarren],</i>
700. <i>zazpireún</i>	<i>z[zazpireungarren],</i>
800. <i>zortzireún</i>	<i>z[ortzireungarren],</i>
900. <i>bedratzireún</i>	<i>b[edratzireungarren],</i>
1000. <i>mila</i>	<i>[milagarren],</i>
1001. <i>milá ta bát</i>	<i>[mila ta batgarren]</i>

Toponimia*Hiztegian agertzen diren toponimoak*

<i>Aileta</i>	<i>Oineta</i>
<i>Alkatiennyoseta</i>	<i>Otxuen-saboya</i>
<i>Aingibel</i>	<i>Pilota-jokubá</i>
<i>Baiza</i>	<i>Santa Maina</i>
<i>Mandakamiyuá</i>	<i>Txopórdi</i>
<i>Mugardi</i>	<i>Txopordiyá</i>

Etxel/Jende izenak

Anizta izebanak: Anizeta Baztarrika bizi zen etxea, eliza ondoan
Bakarrekua: Zubidianák izenekoaren aldamenean
Basetxenak
Berjeanák edo '*Berjean-etxiá*': Bizente Erdozia, osaba, bizi zen etxea
Felizkintzanák: Jose Manuel Auzmendi bizi zen etxea, eliza ondoan
Lukistuenenák 'Luis Kristobal': Simon Fernandez '*Maiezkua*' bizi zena
Panon-etxia: Saturdino Erdozia, *Alkatezarra* deitua, bizi zena
Panon Martin Txiko 'Frantzisko'
Panona: *Martin Txiko Panona*
Zubidianák: Luzia bizi da/zen hor, gure etxearen ondoan
Zubidiazarra: Jose Antxiko *Zubidia*, Nemesioren aita

Gramatika

Pertsona izenordainak. *Ni, i, ura/bera, gu, zu, zek, ebeik; nik/neonek, ik, arek/berak/beurak, guk, zuk/zeorrek, zek, ebeik; nere, aren; neri, ari, guri, zuri, zeiri, ebeiri*

Erakusleak. *Au, oi/ori, ura; arek, ok, oiyek, aiyek; orren; orri; oitan; artati*

Geroaldia (1970eko adibideak)

(Amak) *Nik emain* 'emanen' *dezait. Nik esain* 'esanen' *nake*

(MK) *Nik emanko dezait. Ni esanko nake*

Ogiya yoin 'egonen' *da. Ogiya yonko* 'egongo' *da*

Kafiyék mustik ibílko tubéi

Etoroko balitzake

Gaiyái 'gehiegi' *gordetzegaiti izanko da*

Ilko

Jakin inko zen-da 'zuen-da'

Jakínko zen-da

Adizkiak (1969-XIIan eta 1970ean bildu eta 1975ean Pedro de Yrizarri bidalietatik hautatuak, ia denak amarenak)

Aditz Laguntzaileak

1. Ni etor naiz

ni naiz

i

ura (Amak) *da*

akura (MK) *da*

gu

zu

zek

ebeik

nok/non

daiz

dok/don

dok/don

gaituk/gaitun

zindan

zindain

tuk/tun

2. Ni etor nitzan

nitzan

zan

gindan

gindan

zieren

zieren

zieren

zieren

nitzaken/nitzanzen

yitzan

zaken/zanzen

gindaken/gindanzen

gindaken/gindanzen

zieren/zieren

zieren/zieren

Zait. *Trenatrenak pasatu zait/zaizkit neri, iri*

zait/zaizkit

zaiyo/zaizkiyo

zaigul/zaizkiu

zainat/zaiyat

zaik/zain

zaiyok/zaiyon

zaigul/zaigun

zaizkiet/zaizkina

zaizkik/zaizkin

zaizkiyok/zaizkiyon

zaizkiuk/zaizkiun

dakizu/dakitazu *zindekiyen/zindekitzan*
dakizei/dakitazei *zindekiyein/zindekitzein*
dakiyei/dakitzei *zekiyein/zekitzein* *zekitzakein/zekitzanein*

Oharra. “Badekit”, “badekizu” etab., baina “enakiyen”. Ik. *etxeinat*.

Esaerak

Abenduko etab.

Abenduko elurrá, gaitzerubá;
Ilbeltzekuá, burniyá;
Otsailekuá, zurá;
Marsukuá, urá;
Apiribilekuá, txilkorrá.
Apiribil biribil, urdiék urdeteiyén il.
(Apiribil biribil, urdiek urdetaiyen il.)
Poltsán diruik eztekanák aguén itzik ez.

Besteak

Aleina in ondorien, intenziyuek balio dau.
Arruá eztoná trinkuá.
Asiék gosién kuidaduik ez (Aserik daudenek goserik daudenen kasorik ez).
Áu dok áu! Jangoikuék beák (—) indar emán eta beak (—) kendu! (Zártuik zon batek esániya).
Auzalan, etxien jan da kanpuen lan.
Bésten bizkarrá, buen bizkar: bestén bizkarretík bízi (Ik. beste hiztegian).
Bésten minák, begiyén loá (Eztala ikusten).
Esaeria dá bi begik baindo laurek geiyo ikusten deila (daila).
Gaizki esanak barkatu, ongi esanak poltsan sartu.
Galdubaz ikasten da bizitzen.
Idargiyaren argiya, yuzkiyen berotasuna, idiyen indarra (idiyein indarra).
Ilbeltza (Ik. Ilbéltsa balin báda... Kontuak eta elkarrizketak sailean).
Ikusten ezten begiyek, gaitzik ez.
Lastima udan basuen galtzen dien itzalak. Soruen erretzen yuzkiyekin eta basuen itzala galtzen (Antordozia ‘Antonio Erdozia’, nere aman aitajunan aitak esaniya).
Lurrán umiá, zikiná; laboriá ‘uzta’, postizuá.
San Agustin, larraina busti.
Txiki nítzan, áundi nítzan, maiyatzián bíru nítzan (esaten da gariyengaiti).

Kontuak eta elkarrizketak

1. Ama batek. Nere aman amak kontatzen zena

Ama batek biyaldu emen zituben bi alaba, bat basoá ta bestia errota.

Errota fan zanai eman emen zan ogiya eta basoa fan zanai esan emen zan: “Basuen, masurta ta bat eta beste, basua (sic) ezta gose”.

2. Ixinpluá. Bakaikuko zarrak kontatzen zeina

San Mielgo larre luzien erein emen zein gariya, eta basurdiek iten emen zein jan.

Fan emen zan nagosiya soroa basurde bat jaten ai zala, eta bota emen zan igitaiya girtenez eta saru emen zan tripatik girtena, eta korrikan ziyuela basurdia, igitaiyek puntiekin gariya ebagi, ankakin yuntzitu gariya ta sugurreko aiziekin garbitu.

3. Errotan gariya iten zan arriyen iyo

Errotan gariya iten zan arriyen iyo, ta errotan yoten zan dornuba ta aren gainea botatzen zan gariya iyota, ta esku batekin buelta eman dornubei ta beste eskuekin zuluena para bota, apartatzeko irina ta zaiya. Eta alde batea faten zan irina, beste alde batea otasia eta beste alde batea zaiya.

Eta ekartzen zian iru alde apartatuta: Irina zaku batien, otasia boltsa txiki batien eta zaiya beste zaku batien. Eta otasien boltsa sartu zaiyen zakuben; irinakin zakuba buruban artu eta *zai*ekin zakuba irinan gainien artu, ta errotati etxa.

4. Andra batek...

Andra batek in emen zen irinakin ogiya oratu olamaiyen ta fan emen zan Santa Maina dántza. Bea Santa Mainati etxeá etortzeako, olamaiyen ogiya asti eta ogiya olamaiti ataik. Eta gizonak esan emen zan:

“Andre gona gorriduna,
Dantzan ongi dakizuna,
Zeórrek erremeiyatázu
Zeórrek uts egina”.
Eta andriek:
“Arkan dago irina,
Kutxan, trinkin-trankina,
Neonek erremeiyatuko dot
Neonek uts egina”.

5. Kuku, San Pedrotan mutu

Kuku, San Pedrotan mutu: Kukua jotzen asi da.

Urdintar batzuk fan emen zien Erromá ezkontzeko asolbiziua eske, aidiek zielako, eta Erromako zuiyen pasatzen ai ziela marsuben ogeitabostien Ama Berjina egunien aitu emen zein kukua jotzen.

6. Marsuba fan emen zan oso txarra

Marsuba fan emen zan oso txarra urte batien eta apiribila sartu ber zan garaien, artzaiek in emen zan burla marsubei, apiribila obe izango zalakuen.

Baiya marsuek eskatu emen zatzan apiribilei ordaiz-egun lenbiziko bi egunak artzaiyei galte itegaiti, bi ordaiz-egun oitan arikuei bi begiyek at'artien.

7. Ilbélta balin báda

Ilbélta balin báda il txúri,
ardiyék aziko dau axúri.
Ilbélta ezpalin báda il txúri,
Ez árdi *taez* axúri.
Zengaiti elurraikin etxien mantenatzen dia ta indarra artzen dai etxeko janakin.

8. Mugardira faten zien

Mugardira faten zien lenoko gizonak mugarrak eske, txistazaiyeiri patzeko. Tarratilubekin egurrei zuluak in ta zuluoitán mugarrak sartu, yuntziyek iteko larrainan.

9. Badéka bakaziyóik?

– Badéka bakaziyóik?

– Bai, ogéi egunekuá, baiya erábat ogéi egún ez; áldiyén béin bat o bí, be-ák nai dén garaiyén o egunién.

LABURPENA

Lan honetan Bakaikun bilduak izan ziren euskarazko gaiak ematen dira. 1970 urtearen inguruan egindako lanaren fruitu dira, 1951 urtekorik ere badela. Orain arte argitaratu gabe egon dira, salbuespenen bat izan arren. Informatzaileek esan bezala jasotzen eta eskaintzen ahalegindu gara. Zati nagusia hitzen aurkezpenak osatzen du, horiekin batera fonetika eta morfo-sintaxiko gertakari asko agertzen direla. Toponima, oikonimia, gramatika, aditz-formak, esaerak eta ipuinek betetzen dute beste zatia. Espero dugu herri euskararen ezaguera handitu egingo dela diakronian.

RESUMEN

En el presente trabajo se dan a conocer materiales en el euskera de Bakaiku. Fueron recogidos alrededor de 1970, no faltando elementos de 1951. Se hallaban inéditos hasta el momento actual, aunque no falta alguna excepción. Hemos procurado recogerlos tal como los ofrecían los informantes. El cuerpo principal lo constituye el léxico, y dentro de él aparecen abundantes fenómenos fonéticos y morfo-sintácticos. Otra parte la forman la toponimia, la gramática, las formas verbales, los refranes y los cuentos populares. Esperamos enriquecer el conocimiento del euskera en el espacio y en el tiempo.

RÉSUMÉ

Nous présentons dans cet article des matériaux en basque, recueillis à Bakaiku, dans la Navarre. Ils ont été ramassés vers l'année 1970, mais il en a aussi de 1951. Presque tous étaient inédites jusqu'à présent. Nous respectons toujours la prononciation de ceux qui informent. La partie principale est formée de lexique, et nous montrons là aussi plusieurs phénomènes phonétiques et morfo-syntactiques. Nous offrons aussi des toponymes, des cas grammaticaux, des proverbes et des contes. Nous espérons arriver à enrichir, comme ça, la connaissance de la langue basque partout.

ABSTRACT

This article offers materials in the Basque language collected from the village of Bakaiku, Navarre, about 1970, with some data of 1951. Almost all of them were unpublished so far. We have tried to transcribe them carefully, taking accurately into account the pronunciation of the inquired people. The main part is composed by the lexical material, which includes many phonetical and morfo-syntactical data. We also present grammatical details, verbal forms, proverbs and popular stories. Our aim is to get a better knowledge of the Basque language spoken in the valley of Burunda.